ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1857. **ΤΟΜΟΣ Ζ'.** ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 163.

Ἐκ τῶν δεκατριῶν ποιημάτων ἅτινα ἀνέκρινεν ἡ τῶν ἀγωνοδικῶν ἐπιτροπὴ κατὰ τὴν πρώτην τριμηνίαν τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἡ μὲν Εἰκασία ἐβραβεύθη, ὡς γνωστόν· τὰ δὲ ἐπιγραφόμενα ὁ Ἕλλην τῆς Ἰδης, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Δημίου ἐπηνέθησαν, τὸ μὲν διὰ τὴν εὕρεσιν, τὴν οἰκονομίαν, τὴν καλὴν στιχουργίαν καὶ τὸν ἠθικὸν τοῦ ποιήματος σκοπὸν, τὸ δὲ διὰ τὴν φιλοκαλίαν τῆς ποιήσεως καὶ τὴν χάριν τῆς γλώσσης καὶ στιχουργίας.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ μὲν δύο πρῶτα ἐξεδόθησαν ἤδη διὰ τοῦ τύπου εἰς φῶς, μόνον δὲ τὸ τελευταῖον μένει εἰσέτι ἀδημοσίευτον, ἐνομίσαμεν ὅτι πράττομεν ἔργον εὐχάριστον εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Πανδώρας, καταχωρίζοντες αὐτὸ ἐνταῦθα.

Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΙΟΥ.

ΠΟΙΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ΥΠΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ.

Α'.

ΧΡΗΣΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΙΝΟΣ.

Εἰς ἔρημον θέσιν ἁπλῆ καὶ ξυλίνη
Μονήρης ὑψοῦται οἰκία μικρά.
Τὴν νύκτα πενθοῦσα φωτίζει σελήνη
Κ' ἡ φύσις σιγῶσα ἐπιπώττει νεκρά.
Καὶ ὅστις τὸν δρόμον πλανώμενος χάσει
Καὶ πρόσθεν τοῦ οἴκου ἐκείνου περάσει,
Τὸ βλέμμ' ἀποστρέφει, προβαίνει καὶ σύρτους
Ποιεῖ τὸν σταυρόν του καὶ φεύγει ταχύς·

Στενάγματ' ἀκούων βαθέα καὶ θρήνους
Αἰσθάνεται τρόμον καὶ φρίκην ψυχῆς.

Ἀλλὰ διὰ τί τῆς οἰκίας π.ησίον
Οὐδεὶς θέλει στέγην τὰ πήξῃ ἐκεῖ;
—Ὁ οἶκος αὐτὸς εἶναι οἶκος δακρύων,
Ὁ δήμιος Μάρκος ἐν τούτῳ οἰκεῖ.
Μακρὸν ἔχων γένυ καὶ ὄψιν ἀγρίαν
Σκληρὰν εἰς τὰ στήθ' ὑποκρύπτει καρδίαν.
Τοὺς ὄνυχας φέρων εἰς αἷμα βαμμένους
Κ' εἰς πρᾶξιν ἑτοίμην τὴν χεῖρ' ἀπηῶ,
Τὴν νύκτα εἰς ὕπνον βαθὺν, σφαζομένους
Φαντάζεται κ' αἴφνης τὴν χεῖρα κινεῖ.

Ὁ νέος Μαρτῖνος, υἱὸς τοῦ δημίου
Ὡραῖος κ' εἰς ὥραν ἐτῶν ἀνθηράν,
Ἐκεῖ πρῶτον εἶδε τὸ φῶς τοῦ ἡ.ίου,
Ζῶν ἄγνωστον βίον τῆς τύρβης μακράν.
Εἰς ἄγνωστον μέγαν ἀχ.ὺν ἀμαθείας
Διέτρεφε κ.λίσεις ἀργοίκου καρδίας·
Ὡς δένδρον ὑψοῦτο δρυμώνων ἀγρίων
Οὐδὲν περὶ ἄ.λλων ἀκούσας θρητῶν.
Ἢ ὅτι βαρὺς τοῦ πατρὸς ὁ βραχίων
Πο.λλάκις ἐκκόπτει τὰς κάρας αὐτῶν.

Βαρύγδουπος ἦχος χα.λκίνων κωδώνων
Εἰς οἶκον Θεοῦ τοὺς πιστοὺς προσκα.λεῖ·
Μακρόθεν τὸν θεῖον ἀκούοντες τόνον
Πρὸς δόξαν τοῦ π.λάστου προβαίνουν πο.λλοί.
Λαμπρᾶς ἑορτῆς ἀνεφάνη ἡμέρα,
Ψα.λμοὶ εὐσεβῶν π.ληημυροῦν τὸν ἀέρα,
Θυμίαμ' ἁγνὸν εὐπροσδέκτου θυσίας
Ἀρώματος μόσχου π.ληροῖ τὸν ναὸν,
Κ' ἐξ ὕψους, ἐν μέσῳ ἀγγέ.λων χορείας
Λόγος χεὶρ εὐ.λογεῖ τὸν λαόν.

Μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ ὁ νέος Μαρτῖνος,
Νεόβαπτον φέρων στο.λὴν ἑορτῆς.
Εἰς τὴν ἐκκ.λησίαν εἰσῆ.λθε κ' ἐκεῖνος,
Μετέχων τῆς δόξης φαιδρᾶς τε.λετῆς·
Εἰς τόνων εὐρύθμιων τερπνὴν ἁρμονίαν
Ἡσθάνθ' ἡδονὴν εἰς τὰ στέρνα γ.λυκεῖαν,
Τὸ γόνυ, τοῦ Π.λάστου ἐρώπιον κ.λίνων,
Προσέφερε μέρη θερμῆς προσευχῆς.
Δακρύων π.ληθὺν εἰς κατάνυξιν χύνων
Προέδιδεν αἴσθημα ἀ.λγούσης ψυχῆς.

Π.ησίον αὐτοῦ ὡσεὶ ἄνθος ὡραία,
Ὡς νύμφ' ἥτις σφαῖραν ἀ.λλοίαν οἰκεῖ,
Τὴν ὄψιν εὐπρόσωπος στρέψασα νέα
Προσεῖδεν ἐκεῖνον μὲ ἦθος γ.λυκύ.
Τὰ β.λέμματ' αὐτῶν ἀντηθέντα τὸ πρῶτον
Π.ληγὰς κ' εἰς τοὺς δύω παρέσχον ἐρώτων·
Καὶ εἶδεν ὁ νέος τὸ β.λέμμα εὐθύνων
Εἰς τῆς κριν.οέυκου τὴν ὄψιν θεᾶς,
Πορφύρεον χρῶμα ἐκείνην λαμπρύνον
Καὶ τὰς ῥοδοπ.λάστους κοσμοῦν παρειάς.

Ἀφότου ἠσπάσθη τὸ φῶς τοῦ ἡ.ίου
Ὑπῆρχεν ἡ πρώτη ἐκείνη φορά,
Καθ' ἣν ὁ Μαρτῖνος ἐν φόβῳ Κυρίου
Ἐπέβ' εἰς ἐδάφη ναοῦ ἱερά.
Ἀ.λ.λ' ἔκτοτε πᾶσαν χαρὰν εἶχε χάσει,
Ἐμίσει τὸν κόσμον, ἠγάπα τὰ δάση·
Περὰν ὑποκρύπτων κρατῆρος ἀγνῶστου
Ταχὺς εἰς ὀρείρους ἐπέτα τερπνούς·
Αὐτὴν ἐνθυμεῖτο καὶ ζῶσαν ἐμπρός του
Τὴν φί.λην μορφὴν της παρίστα ὁ νοῦς.

Ἐρῷ πρὸ ὀλίγου ὁ τέττιξ ἐ.λά.λει
Καὶ λάμψις ἡ.ίου ἐκόσμει τὴν γῆν,
Ἰδοὺ αἰφνιδίως, σφοδρ' ἀνεμοζά.λη
Τὴν πρὶν γα.ληναίαν διώκει σιγήν.
Ἡ φύσις στενάζει, τὰ νέφη πυκνοῦνται,
Ὁ ἄνεμος πνέει, τὰ δένδρα κινοῦνται·
Ἀστράπτει, καὶ λάμψις πυρὸς στιγμιαία
Τὰ νέφη ἀνάπτει κ' ἐν τάχει περᾷ,
Βρονταὶ ἀρτηχοῦσι μακράν, καὶ ῥαγδαία
Βροχὴ τὰ π.ησίον μαστίζει βουνά.

Σιγῶν ὁ Μαρτῖνος, στενάζων καὶ μόνος
Κ' ἐντὸς ὑποθά.λπων ἀ.λγοῦσαν ψυχήν.
Τὸν σά.λον σφοδροῦ ἠκροᾶτο χειμῶνος
Τὴν ἄπαυστον βλέπων τῆς γῆς ταραχήν.
Κ' ἰδοὺ πρὸ τοῦ οἴκου φωνὴ γυναικεία,
Ὡς εὔ.λα.λον μέλος αὐλοῦ μει.λιχία,
«Ὦ πάτερ, ἐδῶ μὴ σταθῶμεν π.ησίον »
Ἠκούσθη λα.λοῦσα μὲ ἦθος γ.λυκύ.
«Ὁ οἶκος αὐτὸς εἶναι οἶκος δακρύων,
»Ὁ δήμιος Μάρκος ἐδῶ κατοικεῖ ».

«Χρηστίνα», ὁ γέρων ἀντεῖπεν ἀσθμαίνων,
«Διάστημ' ἀκόμη ὑπάρχει πο.λὺ,
»Καὶ ὕδωρ ἐκ νέφους πυκνοῦ καταβαῖνον
»Νὰ πλύξῃ τὴν σύμπασαν γῆν ἀπει.λεῖ.
»Ἐ.λθὲ, τοῦτο εὕρηται ἄσυ.λον μόνον,
»Φι.λόξενον στέγην ἡμῖν ἐφαπ.λόνον ».
Ἀ.λ.λ' εἰς τοῦ δημίου τὸν οἶκον ἐκεῖνον
Νὰ κάμῃ ἓν βῆμα ἡ κόρη ἀργεῖ.
«Μὴ, πάτερ, ἐδῶ εἶναι τόπος τῶν θρήνων,
»Ἐδῶ θὰ μᾶς εὕρ' ἡ τοῦ Π.λάστου ὀργή ».

Δυσθύμως ὁ νέος υἱὸς κ' ἀποβά.λῃ
Ἐξῆ.λθε τὸν ὅστις τοιαῦτα .λα.λεῖ·
Π.λὴν ποία τὸ β.λέμμα του ὄψις προσβά.λ.λει!
Ἐκόπ' εἰς τὰ χεί.λ' ἡ φωνή του θει.λή,
Ὡς εὔχροον ἄνθος, ὡς χάρις ὡραία
Ἐμπρός του ἡ φί.λη παρίστατο νέα·
Ἡ νέα ἣν εἶδεν ἐν οἴκῳ Κυρίου,
Εἰς ἥσυχον ὥραν θερμῆς προσευχῆς,
Καὶ φ.λόγας ἠσθάνθη πυρὸς ἐγκαρδίου,
Καὶ ἄφραστον πόνον ἀ.λγούσης ψυχῆς.

Κ' ἡ κόρη Χρηστίνα ὡς εἶδεν ἐκεῖνον,
Ἠσθάνθη σφοδρὸν τῆς καρδίας πα.λμόν.

Γνωρίσασ' ἀμέσως τὸν νέον Μαρτῖνον,
Τὸ κέντρον τῶν τύσων αὐτῆς στεναγμῶν.
Ἀ.λ.λὰ εἰς τοιαύτην ἀνέ.λπιστον θέαν
Βαθεῖαν .λαβοῦσα π.ληγὴν καὶ βιαίαν
Διὰ χριο.λεύκων δακτύ.λων ὡραίων
Ἐξ ὄψεως κρύπτει τὸ β.λέμμα δειλῆς,
Κ' ὑγρὸν εἰς ὄψιν αὐτῆς καταῤῥέον.
Ἔν δάκρυ ἐφάνη ὡς δρόσου ῥαγίς.

Ῥαγδαῖον π.λὴν τότ' ἐξ ἀγρίων αἰθέρων
Κατέχειν ὄμβρον πο.λὺν ὁ Θεός.
Εἰσῆ.λθεν ἡ κόρη, εἰσῆ.λθεν ὁ γέρων,
Κατόπιν αὐτῶν ὁ τοῦ Μάρκου υἱός.
Ἀμφότεροι ὅμως συστό.λως οἱ ξένοι
Ἐσίγων, ἐκείνου μακρὰν χωρισμένοι·
Κ' εἰς αἴσθημα πάθους ψυχῆς ἀπαισίου
Τὰς σχέσεις ἐκφεύγοντες τῶν οἰκητῶν,
Προέδιδον, ὅτ' ὑπὸ στέγην δημίου
Τὸ ἄσυ.λον ἦτον αὐτοῖς μισητόν.

Π.λὴν τέ.λος ὁ γέρων, τὸν λόγον εὐθύνων
Καὶ στόματος χεί.λη κινῶν γε.λαστοῦ,
Ἠρώτησε πρῶτος τὸν νέον Μαρτῖνον,
Ἆρ κύριος ἦναι τοῦ οἴκου αὐτοῦ.
Ἢ μόνον πιστὸς βοηθὸς τοῦ κυρίου,
Τὰς ὥρας ἐκεῖ διανύων τοῦ βίου.
Κ' ἡ ἔμφρονος κόρη, πο.λὺ φοβουμένη
Ἀπόκρισιν λόγου αὐτῇ ἀ.ληθῆ,
Προσέχουσα ὅμως ν' ἀκούσῃ προσμένει
Ἀπάντησις ποία τοῖς ξένοις δυθῇ.

Αὐτὸς ἀναπά.λλων βαρύπ.ληκτα στήθη,
Τὴν κόρην προσβ.λέψας κ' εὐθὺς ἀπαντῶν,
«Οὐδ' οἰκοδεσπότης εἰμὶ » ἀπεκρίθη,
«Οὐδέ τις τῶν ἄ.λλων αὐτοῦ οἰκετῶν.
»Κ' ἐγὼ, εἰς τὰ πέριξ ἐδῶ π.λανημένος
»Τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὡς ἐμεῖς, εἶμαι ξένος·
»Καὶ τάραχον φεύγων θυέ.λλης ἀγρίας,
»Βροχῆς καταῤῥάκτην καὶ ἦχον βροντῶν,
»Τὸ στέγασμα ταύτης εὑρὼν τῆς οἰκίας
»Μικρὰν προστασίαν εἰσῆ.λθον ζητῶν ».

Ἀκούσασ' ἀνέ.λπιστον λόγον ἡ κόρη,
Κ' ἐνδόμυχον αἴφνης .λαβοῦσα χαράν,
Γ.λυκύτερον τότε αὐτὸν ἐθεώρει,
Δεικνύουσα κ.λίσιν αὐτῷ τρυφεράν.
Κ' εὐσχήμως κινοῦσα κορά.λ.λινα χεί.λη,
Τοσοῦτον ἡδέως κ' εὐήχως ὡμί.λει,
Ὥστ' ἕκαστον φθόγγον ἐν μέσῃ καρδίᾳ
Ἡσθάνετ' ὁ νέος γ.λυκὰ ν' ἀντηχῇ,
Καὶ τέρψεως π.λήρης, πο.λὺ κ' αἰωνία
Ἐπόθει νὰ πίπτῃ ἐξ ὕψους βροχή.

Π.λὴν αἴθριος πάλιν ἐφάνη ὁρίζων,
Γα.λήνη ἐπῆ.λθεν ἀντὶ ταραχῆς,
Καὶ σύσκιον δάσος δρυῶν ψιθυρίζον
Ὑγρὰς ἐκτιράσσει σταγόνας βροχῆς.

Ἑπτάχροος ἶρις, τοῦ Π.λάστου σημαία
Κοσμεῖ τὸν ἀπέναντι θό.λον ὡραία.
Ὁ φοῖβος πρὸς δύσιν βραδέως προβαίνει,
Φαιδρὸν ψά.λλει ᾆσμα χορεία πτηνῶν,
Καὶ γείτων κοι.λὰς, ἐκ βροχῆς ῥαντισμένη,
Ἀτμὸν εὐωδίας ἐκπέμπει τερπνόν.

Εἰς ὥραν καιροῦ ἁρμοδίου οἱ ξένοι
Ν' ἀφήσουν σκοπεύουν τὸν οἶκον αὐτὸν,
Ὁπότε τὴν θύραν ἀνοίγων ἐμβαίνει
Ἀνήρ τις, εἰς χεῖρα σφαγέα κρατῶν,
Σκληρὰν εἰς τὰ στήθη προδίδων καρδίαν,
Μακρὸν εἶχε γένυ καὶ ὄψιν ἀγρίαν·
Τοὺς ὄνυχας ἔχων εἰς αἷμα βαμμένους,
Καὶ β.λέμμα τοξεύων ὡσεὶ ἀστραπὴν,
Λοξῶς ἀμφοτέρους πρσεῖδε τοὺς ξένους,
Εἰς φρίκην τηροῦντας νεκρῶν σιωπήν.

Φωνὰς μετ' ὀλίγον ἀνάρθρους προφέρει,
Τὸν πέ.λεκυν βίᾳ κτυπᾷ καταγῆς,
Καὶ ὕδωρ προστάζει τὸν νέον νὰ φέρῃ
Ἐκ τῆς πρὸ τοῦ βάχρου ῥεούσης πηγῆς.
Ἐπὶ μαρμαρίνου θρανίου καθήσας
Καὶ τὸν τοῦ προσώπου ἱδρῶτα σπογγίσας
Προσέθετο, δίδων πη.λίνην ὑδρίαν
Εἰς τὸν ὡς ἐκ βέ.λους β.ληθέντα υἱόν·
«Ὦ! σήμερον εἶχον πο.λὺν ἐργασίαν,
»Ἐκκόψας τὰς κάρας κακούργων τριῶν ».

Ἐξῆ.λθεν ὁ νέος υἱὸς, ἐκ καρδίας
Ἀφήσας ἀέκων βαθὺν στεναγμόν·
Ἐξῆ.λθε, τοιαύτης στιγμῆς ὀ.λεθρίας
Τοῦ τάφου τὴν κρύαν στρωμνὴν προτιμῶν.
Καὶ ὅτε, τὸ σκότος τῆς γῆς διασχίζων,
Ἐφάνη καὶ πάλιν ὁ Φοῖβος φωτίζων,
Μὴ φέρων τοῦ πάθους τοσαύτην πικρίαν
Κ' εἰς στέγην μὴ θέ.λων νὰ ζῇ μισητὴν,
Ἀφῆκεν αὐτὸς τοῦ πατρὸς τὴν οἰκίαν,
Καὶ π.λέον οὐδέποτε εἶδεν αὐτήν.

Β'.

Ο ΔΗΣΤΗΣ.

Ὦ πόσον τὸ στῆθος μαραίνει ὁ πόνος,
Κ' ὑψοῖ τοῦ ἀνθρώπου τὸν νοῦν πρὸς Θεόν!
Τὸν Μάρκον ἡ θλῖψις κατέχει, καὶ μόνος
Τὸν φί.λον του κ.λαίει χαθέντα υἱόν.
Ἀ.λ.λὰ τὸν ζητεῖ καὶ τὸν κράζει ματαίως·
Μακρὰν τοῦ πατρὸς διαιτᾶται ὁ νέος.
Τὸ ξίφος ἐζώσθη, βαστάζει πυρφόρον,
Καὶ κά.λλους ἀφθάστου πενθῶν ἐραστὴς,

Κατέστη ἀνδρῶν ἀρχηγὸς νυκτιπόρων
Κ' ἐπίφοβος πᾶσι τοῦ δρόμου λῃστής.

Εἰς τὸν φοβισμέρον λαὸν τοῦ χωρίου
Παρεῖχε βασάνους καὶ πῦρ καὶ σφαγήν·
Κ' αἱ λέξεις «Μαρτῖνος, υἱὸς τοῦ δημίου»,
Ἐνέπλησσον φρίκης καὶ τρόμου τὴν γῆν.
Καὶ φεύγων ἀφόβων λῃστῶν συμμορίαν
Ἐζήτ' εἰς τὰς πόλεις καθεὶς σωτηρίαν·
Καὶ ἄνδρες τοῦ κράτους πιστοὶ ὁπλοφόροι,
Διώκοντες ἴχνη ἁγρίου λῃστοῦ
Εἰς θέσεις δυσβάτους, εἰς νύσκια ὄρη
Διεύθυνον μοίρας ἐμπείρου στρατοῦ.

Πλὴν ἄτρομος πάντα ὁ νέος Μαρτῖνος
Ἐκφεύγει τὴν βίαν ζητούντων ἐχθρῶν,
Καὶ ἄφροντις μένει, βιῶν ἀκινδύνως
Εἰς ἄγνωστον ἄντρον ἐν μέσῳ πετρῶν.
Χρυσότευκτα ὅπλα φανάσμα φέρων
Τὴν νύκτα βαδίζει εἰς τὸ φῶς τῶν ἀστέρων
Χρυσὸν εἰς τὴν ζώνην καὶ ἄργυρον ἔχει·
Κομᾶται ὀξεῖαν ῥομφαίαν κρατῶν.
Τὸ δάσος φλοισβεῖ ἐξυπνᾷ καὶ προσέχει,
Κ' ἐλπίζ' εἰς τὸ θάρρος ἑταίρων πιστῶν.

Μακρὰν εἰς τὰ πέρατα κώμης ἀρχαίας
Ἐκεῖ, ὅπου ῥύαξ ἀφρίζων ἠχεῖ,
Καὶ μόλις εἰς ὥρας νυκτὸς γαληναίας
Ὁ κώδων ναοῦ ἀσθενῶς ἀντηχεῖ,
Μαρμάρινος οἶκος ὑπάρχει κτισμένος
Ἐκτὸς δ' ἐντέχνων γλυφῶν στολισμένος,
Καὶ κῆπος εὐώδης ὁρᾶται πλησίον,
Πλατάνων ἐν τούτῳ παχεῖα δενδρὰς,
Καὶ βρύσεις πηδῶσαι σχημάτων παντοίων,
Πολύτιμα ἔργα δαπάνης ἀδρᾶς.

Τῆς γῆς τὴν χαρὰν εἰς τοὺς ἄλλους ἀφίνων,
Καὶ μόνον χρυσὸν συσσωρεύων πολὺν
Χωρὶς συγγενῶν εἰς τὸν οἶκον ἐκεῖνον
Πρεσβύτης διάγει ζωὴν φειδωλήν.
Λευκόθριξ, ξηρὸς, κεκυφὼς καὶ ἀσθμαίνων
Λείποτ' ἐγγὺς τῶν χρημάτων του μένων,
Κωφὸς εἰς κλαυθμοὺς ἐρδεῶν καὶ δεήσεις
Τὸν οἶκον του ἔχει τοῖς πᾶσι κλειστὸν,
Τὴν νύκτ' ἀγρυπνῶν εἰς χρημάτων μετρήσεις,
Εἰς ἣν ἐγραίνει τὰ ὦτ ἀρεστόν.

Καὶ τώρα, ἐν ᾧ ἐρεβώδης σκοτία
Τὰς πέριξ καλύπτει πλατάνους καὶ δρῦς,
Ἐκεῖ ἀμυδρὸν φῶς ὑπάρχει, πλὴν μία
Φωτίζεται μύνη κοιτῶνος θυρίς,
Καὶ λάμψις μακρὰ τὴν ἀχλὺν διασχίζει,
Καὶ μέρος τοῦ πέραν πεδίου γωνίζει.
Ἐκεῖ ὁ κοιτὼν τοῦ ἁπλήστου πρεσβύτου,
Εὐρύχωρος κλίνη καὶ στρῶμ' ἁπαλόν·
Ἐκεῖ ὁ χρυσὸς κ' οἱ λοιποὶ θησαυροί του,
Καὶ ἄδικα κέρδη δακρέων πολλῶν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ λύχνος αὐτὸς τελευταῖον
Ἐσβέσθη καὶ σκότος καλύπτει τὴν γῆν·
Τὸ πᾶν ἡσυχάζει, ἀὴρ μόνον πνέων
Τοῦ δάσους τὴν ἄχραν ταράττει σιγήν.
Νεφέλη πρὸς δύσιν ἡσύχως προβαίνει,
Νυκτὸς ὑγρασία τὸ ἔδαφος βαίνει,
Ὁ φύλαξ ἀκάκων προβάτων ὑπνώττει,
Πλησίον του κύων φυλάττει πιστὸς,
Κ' εἰς πύργον ναΐσκου θρηνώδους ἡ πρώτη
Ἐσήμανεν ὥρα δυσμοίρου νυκτός.

Κ' ἰδού, ὡς πετῶσαι σκιαὶ εἰς τὸ σκότος
Προβαίνουσιν ἕνοπλοι ἄνδρες πολλοί·
Ταχέων βημάτων ἀκούεται κρότος,
Καὶ ξένη καλύπτει τοὺς ἄνδρας στολή.
Πρὸ τῆς τοῦ πρεσβύτου σταθέντες οἰκίας
Τελοῦσιν ἐκεῖ μυστικὰς ὁδηγίας·
Τινὲς πρὸ τῆς θύρας γυάλτοντες μένουν
Καὶ στρέφουσι πάντοτε βλέμμα δεινὸν,
Οἱ ἄλλοι ἀοίξαντες λάθρα ἐμβαίνουν,
Μικρὸν εἰς τὰς χεῖρας κρατοῦντες φανόν.

Σιγὴ νεκρική! Πλὴν ἐξαίφνης ἀγρία
Κραυγὴ κτεινομένου ἀκούετ' ἀνδρὸς,
Βαθὺς γογγυσμὸς κ' ὀμωγὴ ἀπαισία
Κ' ἐκπνεύντος θρῆνος καὶ ῥόγχος σφοδρός.
Περίφοβοι τότ' οἱ φρουροὶ πρὸ τῆς θύρας
Ἑτοίμους κ' ἐνόπλους ὑφοῦσι τὰς χεῖρας,
Τὸ φῶς τὴν θυρίδα καὶ πάλιν φωτίζει,
Πλὴν φέγγει συγχρόνως καὶ πρᾶξιν δεινὴν,
Καὶ λάμψις μακρὰ τὴν ἀχλὺν διασχίζει,
Αἱμάτων καὶ φόνου δηλοῦσα σκηνήν.

Οἱ φόνου ἐργάται φρικτοῦ καὶ ἀδίκου
Εἰσέτ' εἰς τὸν οἶκον βραδύνουν αὐτὸν,
Ὁπότ' ἐγερθέντες οἱ δοῦλοι τοῦ οἴκου
Μεθ' ὅπλων ὁρμῶσι κατὰ τῶν λῃστῶν.
Κ' ἐφ' ἵππων ὡς λάμψις πετῶσα ταχέων
Φρουρὰ λογχοφόρων εἰσῆλθεν ἱππέων·
Πλὴν πῦρ εἰς τὸ πῦρ ἀτρομήτως εὐθύνων
Κ' ἐντέχνως ἀρθόους λῃστὰς διοικῶν,
Καὶ πάλιν, ἐκ μέσου στομάτων φυλογίνων
Ὁ νέος Μαρτῖνος ἐξῆλθε νικῶν.

Γ'.

Ο ΓΑΜΟΣ.

Βαρύγδουπος ἦχος χαλκίνων κωδώνων
Εὐφρόσυνον γάμου ἡμέραν δηλοῖ·
Μακρόθεν τὸν θεῖον ἀκούοντες τόνον
Εἰς οἶκον Κυρίου προβαίνουν πολλοί·

Λαμπάδων πλῆθος φῶς χρυσοῦν διαχέει,
Εὐῶδες λιβάνου θυμίαμα καίει,
Ποικίλα τὸν πρόναον ἄνθη κοσμοῦσι,
Τερπνὴ διαδίδεται μύρων ὀσμή,
Φωναὶ γαμηλίου ᾠδῆς ἀντηχοῦσι
Καὶ τράπεζαν ζεῦγος στεφάνων κοσμεῖ·

Ἀλλὰ διὰ ποῖον τὰ ῥόδα καὶ κρῖνα
Καὶ τόσ' ἐπιδείξεις λαμπρᾶς τελετῆς;
—Ἰδοὺ ἐν τῷ μέσῳ ἡ νύμφη Χρηστίνα,
Ὁ μέλλων νυμφίος πλησίον αὐτῆς.
Χαρὰ καὶ φαιδρότης τοὺς πάντας στολίζει,
Πλὴν μόν' ἡ Χρηστίνα χαρὰν δὲν γνωρίζει·
Ἀνάμνησις ποία παλαιῶν ὀλεθρίων!
Εἰς τοῦτον πρὸ ἔτους τὸν θεῖον ναὸν,
Τὸν αἴτιον εἶδε τοσούτων δακρύων,
Τοῦ Μάρκου δημίου τὸν φίλον υἱόν.

Καὶ τώρ' ἀνθοφόρου ἐν μέσῳ χορείας
Παρίσταται νύμφη ἀνδρὸς μισητοῦ,
Ἀνδρὸς, ὅστις τέρας φρικτῆς δυσευδείας,
Ἐγείρει τὸ μῖσος παντὸς θεατοῦ,
Εἰς ὥραν ἀκμὴ ἡλικίας ἀκμαίαν
Μορφὴν ὅμως ἔχει αὐτὸς γηραλέαν.
Εἰς ἄτακτον βίον ἀώρως γηράσας,
Ἀμβλὺ ἔχει πνεῦμα καὶ σῶμ' ἀσθενὲς,
Τὴν πλείστην οὐσίαν εἰς παίγνια χάσας
Εἰς ὄνομα μόνον κανχᾶτ' εὐγενές.

Στολὴν ἱερέως χρυσόπλεκτον φέρων
Κ' ἐνάρετον ἔχων ἀγγέλου ψυχὴν,
Φωνῇ γεγωνυῖα σεβάσμιος γέρων
Τοῦ γάμου τὴν θείαν προφέρει εὐχήν.
Καὶ τρεῖς ἀνατείνων δακτύλους ἁγίους
Πρὸς δόξαν Θεοῦ εὐλογεῖ τοὺς νυμφίους.
Τὴν τρέμουσαν νύμφην χρυσοκεντημένη
Καλύπτει ὡραία τοῦ γάμου ἐσθὴς,
Καὶ μύρτοι εὐώδεις, ἀρτίως κομμένοι,
Τὰς ἕλικας στέφουσι κόμης ξανθῆς.

Τῶν δύω νυμφίων ἀντίθεσις ποία!
Ζοφώδης σκοτία πλησίον φωτὸς,
Πλησίον χειμῶνος γελῶσα εὐδία,
Πρωΐα ῥοδόχρους πλησίον νυκτός.
Καὶ ὅστις αὐτοὺς θεωρῶν παραβάλῃ
Ἐκείνου τὸ αἶσχος, κ' ἐκείνης τὰ κάλλη,
Ἐξ ὄψεως πρώτης συνέπειαν βίας
Τὸν γάμον τεκμαίρεται τοῦτον εὐθὺς,
Πλὴν πόθους συστέλλουσ' ἀλγούσης καρδίας
Ἡ νύμφη Χρηστίνα σιγᾷ εὐπειθής.

Ἀλλ' ἦλθε καιρὸς καὶ αὐτὴ νὰ συντύχῃ·
Τὸν νοῦν της κατέχουσι σκέψεις δειναί·
Τοῦ βίου της κρέμαται πᾶσα ἡ τύχη
Ἐκ μόνων τῶν λέξεων «ὄχι ἢ ναί!»
Δακρύων τὰ ὄμματα ἔχουσα πλήρη
«Ναὶ» εἶπε φωνῇ κλαυθμηρᾷ καὶ θρηνήρει.

Καὶ πᾶς τις, ἀκούσας τὸ «ναὶ» τῆς Χρηστίνας
Καὶ ἅμ' ἀκουσίαν αὐτῆς στοναχὴν,
Ὀργῆς πρὸς τὸν γέροντα βλέμματα εἶνας
Ἠσθάνθ' εἰς τὸ στῆθος σφοδρὰν ταραχήν.

Πλὴν μόλις ἠκούσθ' ἡ φωνὴ τῆς ἀθλίας;
Ἐκρήξεως ἤχησε κρότος σφοδρὸς,
Καπνὸς διεδόθη καὶ σφαῖρ' ἀπωλείας
Εὐστόχως ἐστάλ' ὑπ' ἀγνώστου χειρός.
Ὡς ἄνθος βληθὲν ὑπ' ἀγρίου βορέως
Ἡ νύμφη πρηνὴς κατεκλίθη βιαίως.
Ὦ θέα δακρύων! πορφύρεον αἷμα
Τὸ ἔδαφος βάφει, βαθεῖς γογγυσμοὶ
Ἀκούονται, καὶ τὸ ὑμέναιον στέμμα
Ἐκπνέουσαν ἤδη τὴν νύμφην κοσμεῖ.

Ἡ ἔκπληξις πάντων κατέχει τὰ στήθη,
Ἀγρίων πληροῦται ὁ θόλος κραυγῶν,
Τὸ ἕτερμον πλῆθος βοῶν ἐκινήθη
Τοξεῦον τὸ βλέμμα ἐκ φρίκης γοργὸν,
Εἰς αἵματος οἶκον μὴ θέλον νὰ μείνῃ
Ταχὺ πρὸς τὴν θύραν τὸ βῆμα εὐθύνει.
Καὶ μόνον τρεῖς μένουν τῆς νύμφης πλησίον,
Ὁ κλαίων τὸ μόνον του τέκνον πατὴρ,
Ὁ σέβας κτώρ ἱερεὺς, καὶ δακρύων
Ὁ πάσης χαρᾶς στερημένος μνηστήρ.

Τὰς τρίχας τῆς κόμης του ἔχων ὀρθίας
Καὶ ξίφος ἀστράπτον εἰς χεῖρας κρατῶν,
Ἐφώρμησε τότε ὠχρὸς νεανίας
Καὶ δεύτερον θῦμα θανάτου ζητῶν.
Τὸν κλαίοντ' αὐτὸς πλησιάσας μνηστῆρα
Βιαίως νευρώδη προέτεινε χεῖρα.
Φωνὴ ταυτοχρόνως ἠκούσθη ἀγρία,
Ἐξ ἧς ἐταράχθη ὁ σύμπας ναός·
«Ἰδοὺ τοῦ Μαρτίνου ἐκδίκησις ποία,
«Ἰδοὺ πῶς κτυπᾷ ὁ τοῦ Μάρκου υἱός».

Ὡς εἶπε· τὸ ξίφος μετέωρον σείων,
Βαμμένον εἰς αἷμα καιρίας πληγῆς,
Κατεῖδεν ἀσμένως τῆς νύμφης πλησίον
Ἐκεῖνον πεσόντα νεκρὸν κατὰ γῆς.
Καὶ πρὶν ἢ τὸ ἔκθαμβον πλῆθος τολμήσῃ
Ἀνδρὸς μανιώδους τὸν δρόμον νὰ κλείσῃ,
Τοὺς δύω νεκροὺς προσιδὼν στιγμιαίως
Κ' εἰς θέαν τοιαύτην πικρῶς μειδιῶν,
Ὡς φῶς ἀστραπῆς διαβαίνων ταχέως
Ἀφῆκε τὸν ἔμπλεων φρίκης ναόν.

Δ'.

ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ.

Μικρὰ πρὸ ναοῦ κρεμαμένη καντήλα
Ἐχέει ἀκτῖνας καὶ φῶς ἀμυδρόν·

Καὶ ἄνθη καὶ χόρτα καὶ δένδρα καὶ φύλλα
Μιγνύοντ' ἐν μέσῳ μνημείων λαμπρῶν·
Σταυρῶν χιλιάδες πυκναὶ ἀνυψοῦνται
Ἰτέαι πενθοῦσαι ἡσύχως κινοῦνται,
Ὠχρὰ καὶ βραδέως χωροῦσα σελήνη
Φωτίζει τῶν τάφων τὴν ἡσυχον γῆν,
Ὁ ἕναστρος θόλος ἀδάμαντας χύνει
Καὶ ῥῆγος ταράττει γλαυκὸς τὴν σιγήν.

Πλὴν σήμερον δύω σταυροὶ περιπλέον
Πλησίον τῶν ἄλλων ὑψοῦνται σταυρῶν,
Καὶ στέφανοι δύω ἐκ ῥόδων ἀκμαίων
Τὸν τάφον κοσμοῦσι δυάδος νεκρῶν·
Καὶ φαίνετ' ἡ γῆ νεωστὶ ἐσκαμμένη
Κ' εἰς λόφον ἐκ χλόης μικρὸν ὑψωμένη.
Ἐδῶ τῆς Χρηστίνας κοιμᾶται τὸ σῶμα,
Ὁ τάλας νυμφίος κοιμᾶται ὁμοῦ.
Ἐδῶ εὗρον οὗτοι νεκρώσιμον δῶμα,
Προώρως ἀφέντες τὴν γῆν τοῦ κλαυθμοῦ.

Τρεῖς ἤδη παρῆλθον ἡμέραι πικρίας,
Ἀφοῦ κατὰ πρώτην ὁ Φοῖβος φορὰν
Τὸν ἄχαριν εἶδε παστὸν τῆς ἀθλίας,
Θρηνήσας τοιαύτην αὐτῆς συμφορὰν,
Καὶ τρὶς μέχρι τοῦδε σεβάσμιος γέρων
Στενάζων καὶ βῆμα κλονούμενον φέρων,
Πρὶν ἢ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς ἀνατείλῃ
Κ' ἐκχύσῃ ἀκτίνων αὐγὴν χρυσωτῶν
Ἐφάνη κινῶν προσευχόμενα χείλη,
Καὶ μ' ἄνθη στολίζων τὸν τάφον αὐτόν.

Ὁ γέρων αὐτὸς, ὁ τοσαύτας ὀδύνας
Καὶ στήθους παλμοὺς ὑποφέρων βαθεῖς,
Ὁ δύστηνος εἶναι πατὴρ τῆς Χρηστίνας,
Ὁ πάσης ἐρ βίῳ χαρᾶς στερηθείς.
Ὁπόταν εἰς σκότος παχὺ κεκρυμμένη
Τὸν ἕναστρον θόλον ἡ νὺξ ἀναβαίνῃ,
Κ' εἰς ὥραν προβᾶσαν σιγῆς κ' ἡσυχίας
Τοῦ ὕπνου ἡ πτέρυξ καλύπτῃ τὴν γῆν,
Ἐκεῖνος φωνήσεις ἀκούει ἀγρίας,
Κ' ἐκπνέοντος ἅμα πικρὰν οἰμωγήν.

Καὶ ὅταν εἰς ὕπνον τὰ βλέφαρα κλείων,
Τῆς θλίψεως παῦσιν βραχεῖαν ζητῇ,
Παρίστατ' ἐμπρός του, ὡς φάσμα δακρύον,
Ἡ κόρ' ἥτις στέφανον γάμου κρατεῖ.
Ὡς ἦτον ὡς νύμφη λαμπρὰ στολισμένη,
Τοιαύτη καὶ τώρα βρυδέως προβαίνει·
Ἐκ θρήνων πληροῖ γοερῶν τὸν ἀέρα,
Καὶ πίπτουσα αἴφνης ὠχρὰ κατὰ γῆς,
Πρὸς τὸν τεθλιμμένον δεικνύει πατέρα
Τὸ αἷμα βαθείας ἐκρέον πληγῆς.

Ἐγείρεται τότε ὁ γέρων, ἀφίνων
Τὴν κλίνην κ' ἐντρόμως ποιεῖ τὸν σταυρὸν,
Πλὴν ἕτερον ἔτι ἀκούει τὸν θρῆνον,
Σκιὰν ἔμπροσθέν του λευκὴν θεωρῶν.

Ἀνοίγει τὴν θύραν — εἰσέτι βαθεῖα
Τὴν ἡσυχον πόλιν καλύπτει σκοτία —
Κ' εἰς ἔρημον τόπον σταυρῶν καὶ μνημείων
Τὸν τρέμοντα πόδα ταχὺς ὁδηγεῖ·
Καὶ πάλιν τοῦ τάφου τῆς κόρης πλησίον
Θρηνοῦντα τὸν βλέπει φωσφόρος Αὐγή.

Ἀλλὰ δὲν θρηνεῖ τῆς ὡραίας Χρηστίνας
Τὸν θάνατον μόνος πατὴρ δυστυχὴς,
Ὁ πῦρ κατ' ἐκείνης θανάτου εὐθύνας
Συγκλαίει μακρόθεν εἰς πάθος ψυχῆς.
Ἡ μία πληγὴ τῆς νεκρᾶς ἐρασμίας
Πληγὰς εἰς ἐκεῖνον παρέχει μυρίας·
Καὶ τρέχων εἰς ὄρη καὶ τρέχων εἰς δάση
Καὶ φεύγων ἀγρίπνους διώκτας ταχεῖς,
Ἡ φίλη στιγμὴ περιμένει νὰ φθάσῃ,
Καθ' ἣν τελευτήσας θὰ ἦν' εὐτυχής.

Ἀπέναντι, ὅθεν δυσκόλως καὶ μόλις
Μακρόθεν ὁρᾶται τῶν τάφων ἡ γῆ,
Καὶ φαίνετ' εἰς νέφη κρυμμένη ἡ πόλις
Κ' ἐρήμου ὑπάρχει βαθεῖα σιγὴ,
Ἐκεῖ ἐπὶ βράχου διάγει ἀγρίου
Ὁ νέος Μαρτῖνος υἱὸς τοῦ δημίου.
Καὶ ὅταν διῶκον σαπφείρινα νέφη
Τοῦ Φοίβου τὸ ἅρμ' ἀνατέλλον πετᾷ,
Ἐκεῖνος δακρύβρεκτα ὄμματα στρέφει
Κ' ἐκεῖθεν τὴν φίλην σκιὰν χαιρετᾷ.

Βαθὺς ἦτον ὄρθρος, τὸ φῶς τῶν ἀστέρων
Ἐσχάτην διέχυνε μαρμαρυγήν,
Ὁπότε καὶ πάλιν ὁ πένθιμος γέρων
Τὸ βῆμα ὠδήγ' εἰς τὴν ἡσυχον γῆν,
Τὴν γῆν, ἥτις κρύπτ' ὑπ' ἀφώτιστον δῶμα
Τῆς μόνης του κόρης τὸ γήϊνον σῶμα.
Εἰς νύκτα βασάνων, εἰς ὥραν ἀγρίαν
Φαντάσματος πάλιν φρικτοῦ θεατὴς,
Τὴν μόνην ἐζήτει νοὸς ἡσυχίαν,
Ὑπάγων τὰ κλαῦσῃ πλησίον αὐτῆς.

Εἰσῆλθε, τὸ χῶμα μὲ δάκρυα βαίνων,
Ἀλλ' αἴφνης μικρὸν εἰς τὰ πρόσω χωρῶν,
Νεκρὸν εἶδεν ἄνδρα ἐκεῖ ἐρριμένον
Καὶ χρῶμα τὴν χλόην κοσμοῦν ἐρυθρόν.
Ὦ θεά! ὁ μόλις ἐκπνεύσας ἐκεῖνος
Ὁ δύστηνος ἦτο τοῦ Μάρκου Μαρτῖνος.
Διὰ φθοροφόρου, ὀξείας μαχαίρας,
Τὸ μέσον τοῦ στήθους καιρίως πληγείς,
Συνέτεμε βίου πικροῦ τὰς ἡμέρας,
Γαλήνην εὑρὼν εἰς τὸν κόλπον τῆς Γῆς.

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ.

(*Τέλος. Ἴδε φυλλάδ.* 162.)

Καὶ πάλιν λοιπὸν εὐχάριστον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀναγγέλλεται τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαγωνισμῶν, ἐξ οὗ προφανῶς βλέπομεν τοὺς καλοὺς τῆς προόδου καρποὺς, τοὺς ὁποίους φέρει ἡ εἰσαχθεῖσα εἰς τὸ σχολεῖον ἄμιλλα.

Μεταβολὰς δὲ καὶ βελτιώσεις, ὅσαι ἐκρίθησαν ἀναγκαῖαι νὰ γείνωσι περὶ τὴν διδασκαλίαν, ἔχω νὰ γνωστοποιήσω τὰς ἑξῆς. Μετὰ τὴν ἐπ' ἀδείᾳ προσωρινὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κυρίου Θειρσίου ἀνετέθη προσωρινῶς τὸ μάθημα τῆς γυμνογραφίας καὶ ἐλαιογραφίας εἰς τὸν διδάσκαλον τῆς Στοιχειώδους Γραφικῆς Φ. Μαργαρίτην. Τῆς δὲ τάξεως αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν ἀνέλαβον οἱ δύο τῶν ἱκανωτέρων ἐκ τῶν ἀποροιτησάντων μαθητῶν τῆς Ζωγραφικῆς, Χατζογιαννόπουλος καὶ Λύτρας, οἵτινες καὶ πολλάκις ἐβραβεύθησαν καὶ τὰ αὐτὰ μαθήματα ἄλλοτε μετὰ τοῦ Θειρσίου, ἀπόντος τοῦ Κ. Φ. Μαργαρίτου, ἀναπληρωματικῶς ἐδίδαξαν. Ἐκ τῶν δειγμάτων δὲ τῶν τε μαθητῶν καὶ τῶν ἰδίων ἐκτεθειμένων αὐτῶν ἔργων φαίνεται μετὰ πόσου ζήλου ἐξεπλήρωσαν ταύτην τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτοῖς διδασκαλίαν. Ἐξ ὧν δ' ἔχω πληροφοριῶν ἐλπίζω ὅτι ταχέως θέλομεν ἀπολαύσει πάλιν τὸν ἱκανὸν διδάσκαλον ἡμῶν Κ. Θείρσιον. Τότε ὑπ' αὐτοῦ πάλιν κατεχομένης τῆς διδασκαλικῆς καθέδρας, θέλουσι παύσει, ἐλπίζω, αἱ κατὰ τοῦ σχολείου λοιδορίαι ὡς ὑποτρεφόμεναι ἐκ τῆς τοῦ διδασκάλου τούτου ἀπουσίας πρὸς βλάβην τῆς ποθουμένης προόδου αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοιαῦται σπερμολογίαι ἰσχυρῶς ἀντικρούονται διὰ τῶν σήμερον ἐκτιθεμένων ἔργων· διότι εὐτυχῶς ἐν τῇ τέχνῃ οὐχὶ οἱ λόγοι, ἀλλὰ τὰ ἔργα μαρτυροῦσι τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐκ τῆς προσκαίρου ἀπουσίας τοῦ Κυρίου Θειρσίου βλάβη ἐκρίθη διὰ τῆς ῥηθείσης ἀναπληρώσεως μικροτέρα παρὰ τὴν βλάβην, τὴν δυναμένην νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς προσωρινῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ διὰ ζωγράφου ἄλλης σχολῆς, ἄλλης μεθόδου καὶ ἄλλου τρόπου (*).

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰσήχθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἀναγκαῖον μάθημα τῆς χαλκογραφίας, ἥτις εἰς τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν κατέχει τὸν τόπον τῆς τυπογραφίας. Ἡ τέχνη τῆς χαρακτικῆς λέγει ὁ Ἀλγαρότης, εἶναι « σύγχρονος τῆς τυπογραφίας καὶ παρέχει τὰς αὐτὰς μετ' ἐκείνης ὠφελείας (*), ἡ κάλλιον εἶναι τὸ ὄργανον, δι' οὗ διαδίδονται καὶ κοινὰ γίνονται πανταχοῦ τὰ τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς κάλλη, καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς παραστατικὰς τέχνας (**). Τὸ μάθημα τοῦτο διδασκόμενον ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου καὶ πολυτέχνου, οὕτως εἰπεῖν, διδασκάλου Ἀγαθαγγέλου τοῦ Ἱερομονάχου, προήγαγεν ἤδη ὡς φαίνεται καρποὺς προμηνύοντας τὴν βεβαίαν αὐτοῦ πρόοδον.

Μετὰ χαρᾶς δὲ ἀναγγέλλω προσέτι ὅτι ὁ διδάσκαλος τῆς εἰς τὴν γραφικὴν ἐφαρμοσμένης ἀνατομίας, καὶ ὁ τῆς τεχνολογίας καὶ ἐφαρμοσμένης εἰς τὰς τέχνας χημείας, διωρίσθησαν νῦν τακτικοὶ τοῦ σχολείου διδάσκαλοι ἐπὶ μισθῷ, καὶ οὕτως ἀνεπληρώθησαν πρὸς τὸ παρὸν αἱ πλεῖσται ἀνάγκαι τῆς διδασκαλίας τῶν τεχνῶν, καὶ δεόντως ὑπάρχουσι νῦν συγκεκροτημέναι αἱ διδακτικαὶ καθέδραι τῆς τέχνης, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη παρὰ τοῦ Σ. Ὑπουργοῦ καὶ ἡ τῆς στενογραφίας, διδασκομένης ὑπὸ τοῦ Κ. Μίνδλερ, ὡς χρησίμου εἰς τὴν πιστὴν μάλιστα γραφὴν τῶν ἐν τοῖς βουλευτικοῖς σώμασιν ἀγορεύσεων.

Εἰς τὸ χρηματικὸν ποσὸν, τὸ εἰς τὰς ὑποτροφίας τῶν μαθητῶν χορηγούμενον, ἔγεινε μικρὰ αὔξησις ἐκ δραχ. ἐννενήκοντα, ἕνεκα τῶν προστεθέντων βραβείων τῆς σκηνογραφίας καὶ χαλκογραφίας, τῶν ὁποίων σήμερον ἀνηρτήθησαν καὶ τὰ πρῶτα δείγματα.

Ἐλπίζομεν δὲ εἰς τὴν σύντονον πρόνοιαν καὶ φροντίδα τὴν ὁποίαν τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ἔχει πάντοτε περὶ τοῦ ἡμετέρου σχολείου, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλει γείνει ἡ προσήκουσα θεραπεία καὶ τῶν λοιπῶν κατεπειγουσῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν, αἵτινες διὰ τὰς ἀπροσδοκήτους δεινὰς περιστάσεις δὲν ἦτο δυνατὸν μέχρι τοῦδε νὰ θεραπευθῶσιν. Οὕτως ἐλπίζομεν νὰ ἐπεσκευασθῇ ὅσον οὔπω ἡ παροῦσα οἰκία ἀνήκουσα εἰς τὸ δημόσιον, καὶ νὰ οἰκοδομηθῇ προσωρινῶς μέχρις οὗ ἀνεγερθῇ τὸ λαμπρὸν τῶν τεχνῶν καθίδρυμα, ἑτέρα εὐρύχωρος αἴθουσα ὁμοία καὶ ἐν συμμετρίᾳ τῆς παρούσης, πρὸς ἀπόθεσιν καὶ πρέπουσαν διατήρησιν τῶν βαρυτίμων ἐκ γύψου δωρουμένων προτύπων, καὶ πρὸς ἐπιτηδείαν χρῆσιν τῶν ἐτησίων ἐκθέσεων καὶ καλὴν διάταξιν τῶν ἐν αὐτῇ ἐκτιθεμένων.

Νὰ ἐπεσκευασθῇ πρεπόντως ἡ ἑτοιμόπτωτος αἴθουσα, ἐν ᾗ σπουδάζεται ἡ γυμνογραφία.

(*) Πόσην πρόνοιαν πρέπει νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν σύστασιν τῶν διδασκάλων καὶ μάλιστα τῶν τῆς τέχνης, ὀρθῶς συμβουλεύει ὁ θεῖος Πλάτων (Πολ. Βιβ. γ'. σελ. 77.) διὰ τῶν ἑξῆς· « Καὶ τοὺς ἄλλους δημιουργοὺς ἐπιστατητέον καὶ διακωλυτέον τὸ κακόηθες τοῦτο καὶ ἀκόλαστον καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἄσχημον. . . ἢ ὁ μὴ οἷός τε ὢν οὐκ ἐκτέος παρ' ἡμῖν δημιουργεῖν ἵνα μὴ ἐν κακοῖς οἰκίσει τρεφόμενοι ἡμῖν οἱ φύλακες, ὥσπερ ἐν κακῇ βοτάνῃ. . . . Ἀλλ' ἐκείνους ζητητέον τοὺς δημιουργοὺς, τοὺ εὐφυῶς δυναμένους ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν ἵν' ὥσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι, ἀπὸ παντὸς ὠφελῶνται ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλῃ.

(*) Algarotti, Saggio sopra la pittura, tom. III. p. 191.

(**) Guizot, Etudes sur les beaux Arts, pag. 142 « Nais- » sait un art (la gravure) qui se consacrait à reproduire et » à répandre les ouvrages des statuaires et des peintres. . . » Il est obligé (le graveur) de conserver scrupuleusement » les formes et le style de son modèle.

Νὰ κανονισθῇ καὶ ἡ μισθοδοσία τῶν διδασκάλων τῆς τέχνης ἀναλόγως πρὸς τὴν τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἐκπαιδευτηρίοις διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, διότι ἐκ τῆς μισθοδοσίας λογίζεται καὶ ἡ τῶν τεχνῶν προστασία καὶ ὑπόληψις.

Νὰ ἀποφασισθῇ νόμιμος διὰ τακτικοῦ διαγωνισμοῦ καὶ οὐχὶ κατὰ χάριν ἀποστολὴ νέων ἀποφοιτησάντων ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην καὶ μάλιστα εἰς Ῥώμην, πρὸς τελειοποίησιν αὐτῶν καὶ ἔπαινον τῆς ἀποστελλούσης αὐτοὺς πατρίδος· διότι ἐκ τῶν ἀποστελλομένων νέων τεχνιτῶν γεννᾶται ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὁ ἔπαινος ἢ ἡ δυσφημία τῆς νέας Ἑλληνικῆς τέχνης, καὶ τοῦ σχολείου ἐξ οὗ ἔπρεπε νὰ ἐκλέγωνται, καὶ αὐτῆς τῆς πατρίδος.

Νὰ γίνῃ φροντὶς παρὰ τοῦ δημοσίου περὶ διανομῆς ἐργασίας εἰς τοὺς δοκιμωτέρους τῶν νέων τεχνιτῶν τῶν ἀποπερατωσάντων τακτικῶς τὰς σπουδὰς αὐτῶν, ὡς γίνεται καὶ εἰς τὰ προστατεύοντα τὰς τέχνας φιλότεχνα ἔθνη.

Νὰ ὁρισθῇ μικρόν τι ποσὸν πρὸς ἀμοιβὴν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν ἐπιμελῶν μαθητῶν τῆς μουσικῆς, θεωρουμένης καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων λίαν ἀναγκαίας εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων.

Νὰ ὁρισθῇ ποσόν τι πρὸς βράβευσιν καὶ ἀμοιβὴν τῶν ἐκθετῶν, τήν τε ἅμιλλαν ὑποθάλπον καὶ συνδρομὴν παρέχον εἰς τὴν καταβαλλομένην δαπάνην πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐκτεθειμένων ἔργων.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ τρία τέταρτα σχεδὸν τῶν προσερχομένων μαθητῶν ἀνήκουσιν εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, θέλω καὶ πάλιν ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν καὶ προστασίαν τοῦ ζηλωτοῦ τῶν καλῶν ὑπουργοῦ τῆς παιδείας, ὑπὲρ σκοπιμωτέρας μορφώσεως νέων ἐπιστημόνων καλλιτεχνῶν καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτόνων, καθ' ἣν καὶ πέρυσι ἐμνημόνευσα παραγγελίαν τοῦ Ῥωμαίου Βιτρουβίου, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἡμιμαθείας καὶ δοκησισοφίας· διότι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ μήτηρ πασῶν τῶν λοιπῶν τεχνῶν, καὶ ἐν Ἑλλάδι μάλιστα ἀναγκαιοτάτη· ὅθεν ἀνάγκη νὰ γίνῃ φροντὶς περὶ τῆς καταλλήλου Ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν μετερχομένων τὴν ἐλευθέριον ταύτην τέχνην, στηριζομένην ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ὁδηγουμένην ὑπὸ τῶν φώτων τῆς φιλοσοφίας.

Ἔρχομαι ἤδη νὰ ἐκπληρώσω τὸ πρὸς τοὺς γενναίους εὐεργέτας καὶ φιλοτέχνους συνδρομητὰς τοῦ ἡμετέρου σχολείου ὀφειλόμενον ἱερὸν καθῆκον τῆς εὐγνωμοσύνης μου, δημοσιεύων τὰ ὀνόματα αὐτῶν, καὶ ἀποδιδοὺς αὐτοῖς ἐνταῦθα πανδήμως τὰς εὐχαριστίας μου. Καὶ πρῶτον μετὰ ψυχικῆς συγκινήσεως ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ πρὸ μικροῦ ἀποβιώσαντος σεβαστοῦ καὶ ἀγαθοῦ Μιχαὴλ Τοσίτζα, ὅςτις διὰ τῆς μεγαλοδωρίας αὐτοῦ μιμητὴς ἀνεδείχθη τοῦ μεγαλοπράγμονος ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Νικολάου Στουρνάρη, κληροδοτήσας καὶ αὐτὸς εἰς τὸ σχολεῖον τῶν τεχνῶν πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν καταλλήλου καὶ λαμπροῦ καθιδρύματος δραχμὰς περὶ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας. Ἡ γενναία αὕτη καὶ πατριωτικὴ πρᾶξις τοῦ ἀοιδίμου Τοσίτζα ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν τεχνῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι, συγκινεῖ πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν, καὶ δικαίως πᾶς Ἕλλην εὐγνωμονεῖ πρὸς τὸν ἀείμνηστον τοῦτον φιλότεχνον· διότι οὐχὶ μόνον ἐπλήρωσεν ἐν μέρει ἀπόλυτον ἀνάγκην τῶν τεχνῶν διὰ ταύτης τῆς μεγαλοδώρου αὐτοῦ προσφορᾶς ὑπὲρ ἀνεγέρσεως καταλλήλου οἰκοδομήματος, ἐφαμίλλου τοῦ πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ ἀπέδειξε διὰ τοῦ εἰρημένου κληροδοτήματος εἰς τὸν πεφωτισμένον κόσμον, ὅτι ἡ διάνοια καὶ ὁ πόθος παντὸς Ἕλληνος εἶναι ἡ διὰ τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀνάκτησις τῆς ἀπολεσθείσης προγονικῆς αὐτοῦ εὐκλείας. Ὅθεν ἀπὸ σήμερον ἀνιδρύεται ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ὁ ἀνδριὰς τοῦ γενναίου τούτου προστάτου τῶν τεχνῶν Μ. Τοσίτζα ἀπέναντι τοῦ πρώτου ἱδρυτοῦ, ἐν τῷ φαεινῷ προδρόμῳ τοῦ ἀνεγερθησομένου λαμπροῦ τῶν τεχνῶν σχολείου, φέρων ἐπὶ τῆς βάσεως τὴν αὐτὴν ὡς τοῦ φιλογενοῦς Ν. Στουρνάρη ἐπιγραφήν·

« *Ἡ Πατρὶς εὐγνωμονοῦσα* ».

Πλὴν δὲ τοῦ μεγάλου τούτου εὐεργετήματος τοῦ ἀοιδίμου Μ. Τοσίτζα, ἀναφέρω καὶ τὰ δωρήματα τῶν φιλοκάλων καὶ φιλοτέχνων συνδρομητῶν πρὸς ἀπότισιν τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς εὐγνωμοσύνης. Ἀσμένως δ' ἀναγγέλλω κατὰ πρῶτον τὸ πολύτιμον διὰ τὴν πρόοδον τῆς τέχνης δῶρον, ὅπερ ἡ περὶ τῆς εὐημερίας καὶ ἐπιδόσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι παιδίας μεριμνῶσα φιλέλλην Γαλλία ἀπέστειλε πρὸ μικροῦ πρὸς σπουδὴν τῆς Καλλιτεχνίας, συλλογήν τινα γυψίνων ἐκτύπων ἐκ τῶν ἐν Παρισίοις εὑρισκομένων ἀναγλύφων τοῦ Παρθενῶνος, ἴσως πρὸς συμπλήρωσιν τῆς συλλογῆς τῶν ἐξ Ἀγγλίας πρό τινων ἐτῶν πεμφθέντων, ἐν οἷς εὑρίσκονται καὶ τέσσαρες νεκρικαὶ κάλπαι, τὸ ὡραῖον ἄγαλμα τοῦ Γερμανικοῦ, καὶ τὸ ἔκτυπον τοῦ περιφημοτέρου ἀγάλματος τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου, τοῦ νομιζομένου μάλιστα καὶ ὡς ἔργου πρωτοτύπου τοῦ Πολυκλείτου, καὶ φημιζομένου ὡς τοῦ ἐντελεστέρου ἐκ τῶν περισωθέντων ἀγαλμάτων τῆς θεᾶς τοῦ κάλλους, ὅπερ παριστᾷ αὐτὴν κατοπτριζομένην καὶ διακοσμοῦσαν ἑαυτήν. Ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐπαυξάνουσα τὸ μικρὸν μουσεῖον τῶν προτύπων τοῦ σχολείου, νέου θησαυροῦ γίνεται πρόξενος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γλυπτικῆς ἐν Ἑλλάδι, καὶ νέας παρέχει ἐλπίδας τῆς ποθουμένης εἰς ἓν συναγωγῆς ἁπάντων τῶν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἐκτυπωμάτων, ἅτινα ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εὑρισκόμενα, καὶ χρονολογικῶς ἀντεξεταζόμενα πρὸς ἄλληλα, καὶ φωτιζόμενα ὑπὸ τοῦ λαμπροῦ καὶ καθαροῦ τῆς Ἑλλάδος ἡλίου, ὑφ' ὃν καὶ ἐτεχνουργήθησαν, εἰς νέον βῆμα βεβαίως προόδου θέλουσι προαγάγει τὴν γλυπτικὴν ἐν γένει ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χώρας, εἰς Ἑλληνικὰ δείγματα ἀνερευνωμένη.

Ἡ δὲ μεγαλουργὸς καὶ φιλότεχνος Ἀγγλία, μεγαλοπρεπὲς τῷ ὄντι δώρημα ἀπέστειλεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, συνιστάμενον εἰς ὀκτάτομον σύγγραμμα, λαμπρότατα δεδεμένον καὶ περιλαμβάνον ἁ-

πάσας τὰς εἰκονογραφίας τῶν ἐκτεθέντων ἔργων ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ παγκοσμίῳ ἐκθέσει, καὶ πολυτελὲς δὲ κιβώτιον, περιέχον συλλογὴν νομισματοσήμων τῶν τυπωθέντων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὸς βράβευσιν τῶν ἐκθετῶν. Ἡ ἔκδοσις αὕτη τοῦ πολυτίμου τούτου συγγράμματος οὐχὶ μόνον ὁρίζει ἐποχὴν τῆς φιλοτεχνίας τοῦ ἔθνους, ὑφ' οὗ συνετάχθη, ἀλλὰ χρησιμεύει καὶ ὡς δεῖγμα τῆς προόδου καὶ τῆς φιλοκαλίας αὐτοῦ.

Ὁ μεγαλοκτηματίας Κύριος Λαπιέρης προσήνεγκε δῶρον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ σχολείου τεσσαράκοντα ὀκτὼ τόμους μαθηματικῶν συγγραμμάτων.

Ὁ δὲ Γάλλος μηχανικὸς Κύριος Κάρολος Λαυρέντιος, τρία συγγράμματα περὶ φρεορυκτικῆς πραγματευόμενα.

Διὰ δὲ τοῦ ἐν Σύρῳ Κυρίου Εὐαγγελίδου ἐστάλη ἐξ Ἀμερικῆς κάμινος εἰς χύσιν μετάλλων χρησιμεύουσα.

Ταῦτα εἶναι τὰ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γενόμενα εἰς τὸ σχολεῖον δωρήματα. Λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι ν' ἀπαριθμήσω τοιαῦτα καὶ παρὰ τῶν ἔξω τοῦ κράτους βαθυπλούτων μεγαλεμπόρων ὁμογενῶν, οἵτινες ἄλλως πρὸς τὴν τῆς πατρίδος λοιπὴν παιδείαν καὶ πρὸς τὰς διαφόρους ἀνάγκας τοσοῦτον γενναῖοι καὶ μεγαλόδωροι ἀναδεικνύονται. Καὶ φαίνεται ὅτι, ὡς λέγει ὁ σοφὸς Ἐμερῖκος Δαβὶδ (*), « καί-
» τοι κοινὴ γνώμη ἐπικρατεῖ ὅτι τὸ ἐμπόριον εἶναι
» ἀπὸ τῆς καλλιτεχνίας ἀχώριστον, ἡ ἱστορία
» τῶν ἐμπορικωτέρων πόλεων ἀποδεικνύει ὅτι αἱ
» δύο αὗται πηγαὶ τοῦ πλούτου δὲν εὑρίσκονται
» πολλάκις μετ' ἀλλήλων ἡνωμέναι. Τὸ ἐμπόριον
» εἰς ἑαυτὸ ἐγκαταλειπόμενον ὀλίγον καλλιεργεῖ τὴν
» καλλιτεχνίαν, καὶ τολμῶ εἰπεῖν μάλιστα ὅτι
» ἀγνοεῖ τὰ ἐξ αὐτῆς προερχόμενα ἀγαθά, ἴσως
» διότι οἱ θεραπεύοντες τὸν κερδῷον Ἑρμῆν, ἐν-
» ασχολούμενοι εἰς συνδυασμοὺς μεγάλους καὶ πο-
» λυπλόκους, καὶ μάλιστα ἐγκύπτοντες συνήθως
» εἰς ὕλας φυσικὰς καὶ ἀκατεργάστους, δὲν εὐ-
» καιροῦσι νὰ ἀνυψῶσιν ἑαυτοὺς εἰς ὑψηλὰ τοῦ
» κάλλους αἰσθήματα. Ὅθεν ἡ μὴ ἀνάλογος καλ-
» λιέργεια τῆς καλλιτεχνίας κατὰ τὰ ἐμπορικὰ
» κράτη ἤθελεν εἶσθαι ἐπαισθητοτέρα, ἂν ὁ νομο-
» θέτης μὴ ἐφρόντιζε περὶ τῆς συστάσεως αὐτῆς,
» καὶ μὴ ἐπέβαλεν αὐτήν, οὕτως εἰπεῖν, παρὰ τὸ
» ἐπικρατοῦν ἐμπορικὸν πνεῦμα, θεωρῶν τὴν καλ-
» λιτεχνίαν οὐχὶ μόνον ὡς ἀναγκαίαν εἰς τὴν βιο-
» μηχανίαν καὶ χειροτεχνίαν, τῶν ὁποίων γίνεται
» ὁδηγός, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἠθικήν τινα ἔποψιν, ἐπειδὴ
» αὕτη κρατύνει τὴν ἀρετήν, ὑποθάλπει τὴν πρὸς
» τὴν πατρίδα ἀγάπην, καὶ ἀντικαθιστᾷ τὴν φιλο-
» κέρδειαν καὶ κερδοσκοπίαν διὰ παθῶν εὐγενῶν
» καὶ γενναίων. »

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κυρία τοῦ λόγου μου τούτου ὑπόθεσις ἦτο σήμερον οὐχὶ μόνον ἡ ἔκθεσις τῶν διαγωνισμῶν, ἀλλ' ἐν γένει ἡ παράστασις τῆς μεγάλης αὐτῶν ὠφελείας εἰς τὴν τῶν παρ' ἡμῖν περὶ τὴν τέχνην σπουδαζόντων πρόοδον, δὲν νομίζω ἄπο σκοποῦ, πρὶν καταβῶ ἀπὸ τούτου τοῦ βήματος, ἐὰν μνημονεύσω ἐνταῦθα περίστασίν τινα τοῦ περιφημοτέρου διαγωνισμοῦ τῆς καλλιτεχνίας, τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορία τῶν τεχνῶν ἀναφέρει ὡς παράδειγμα παρὰ τοῖς νεωτέροις.

Οἱ προεστῶτες τῆς Φλωρεντίας κατὰ τὸ ἔτος 1401 ἠθέλησαν νὰ κατασκευάσωσιν ἐξ ὀρειχάλκου τὰς λοιπὰς δύο θύρας τοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου βαπτιστηρίου (διότι ἡ μία τούτων ἦτο ἤδη πρὸ 80 ἐτῶν κατεσκευασμένη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου τοῦ ἐκ Πίσης) καὶ νὰ κοσμήσωσι αὐτὰς δι' ἀναγλύφων. Ἐπιθυμοῦντες δὲ ἵνα τὸ ἔργον τοῦτο ἀναδειχθῇ τὸ ἀριστούργημα τοῦ αἰῶνος, διεκήρυξαν διαγωνισμόν, εἰς ὃν ἔδραμον πανταχόθεν οἱ ὀνομαστότεροι καὶ ἐπιτηδειότεροι τεχνῖται. Ἐκ τούτων δὲ ἐκλεχθέντων ἑπτά, τῶν μᾶλλον διαπρεπόντων ἐπὶ τῇ τέχνῃ, τοῦ Βρουνελέσκου, τοῦ Δονατέλου, τοῦ Γιβέρτου, ὄντων καὶ τῶν τριῶν ἐκ Φλωρεντίας, τοῦ Ἰακώβου Δελακουερκίου ἐκ Σιέννης, τοῦ Νικολάου ἐξ Ἀρετίου, τοῦ Φραγκίσκου ἐκ Βαλδεμβρίνης, καὶ τοῦ Σίμωνος ἐκ Κόλλης, ἡ δημοκρατία ἔδωκεν αὐτοῖς ἀντιμισθίαν ἀνάλογον ἐπὶ ἓν ἔτος, μεθ' ὃ ἕκαστος αὐτῶν ὤφειλε νὰ παραδώσῃ ἐπεξειργασμένην πλάκα ἐξ ὀρειχάλκου ἰσομεγέθη τῶν πλακῶν, ἐξ ὧν ἔμελλον νὰ συντεθῶσι αἱ κατασκευασθησόμεναι θύραι. Ὡς ὑπόθεσις τῶν ἀναγλύφων ὡρίσθη ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ. Ἐλθόντος δὲ τοῦ καιροῦ τῆς διαδικασίας, προσεκλήθησαν πάλιν εἰς Φλωρεντίαν ἅπαντες οἱ ἀριστοτέχναι τῆς Ἰταλίας, ἐξ ὧν τριάκοντα τέσσαρες ἐξελέχθησαν οἱ ἀγωνοδίκαι, ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὴν τέχνην, ἣν ἐπηγγέλλετο, ἄριστος. Τὰ ἔργα τῶν ἑπτὰ τεχνιτῶν ἐξετέθησαν· τρία δὲ αὐτῶν προὐτιμήθησαν, τὸ τοῦ Βρουνελέσκου, τὸ τοῦ Δονατέλου, καὶ τὸ τοῦ

(*) Emeric—David. Rechere. sur l'art statuaire. Paris, pag. 105—107.

Il semble dans l'opinion commune, que le commerce et les Beaux-Arts soient inséparables. On voit cependant, en étudiant l'histoire des villes commerçantes les plus célèbres, que ces deux sources de richesses ne se trouvèrent pas toujours réunies. Le commerce, lorsqu'on l'abandonne à ses propres inclinations, cultive peu les Beaux-Arts; on dirait même qu'il ignore les bienfaits qu'il en reçoit . . . Des combinaisons trop importantes attachent l'esprit du commerçant pour qu'il ait le loisir de s'en occuper. Entouré de matières brutes, ce n'est pas toujours sans quelques efforts que son génie s'élève vers des régions supérieures... Les arts ne prospèrent donc pas dans un Etat commerçant, par le seul effet du vœu et des lumières des hommes exerçant le commerce. Il faut au contraire, pour les y établir, une vigilance et des soins particuliers du législateur, qui souvent sont en opposition avec l'esprit général.... Les arts, disaient ces philosophes (grecs) seront donc nécessaires dans les pays commerçants non-seulement sous le rapport des manufactures, pour éclairer et diriger le goût, mais sous un rapport moral pour faire vivre l'amour de la vertu, et pour réchauffer le patriotisme . . . ils contribueront à faire naître et à nourrir l'orgueil national; ils feront aimer la patrie par l'attrait de la gloire; ils mettront des passions généreuses à la place de la cupidité.

Βραβεῖον Α' ξυλογραφίας, τῆς ἀνωτέρας τάξεως.
Ἡ Ἀφροδίτη, ἔργον Εὐαγγέλη Εὐαγγελινοῦ.

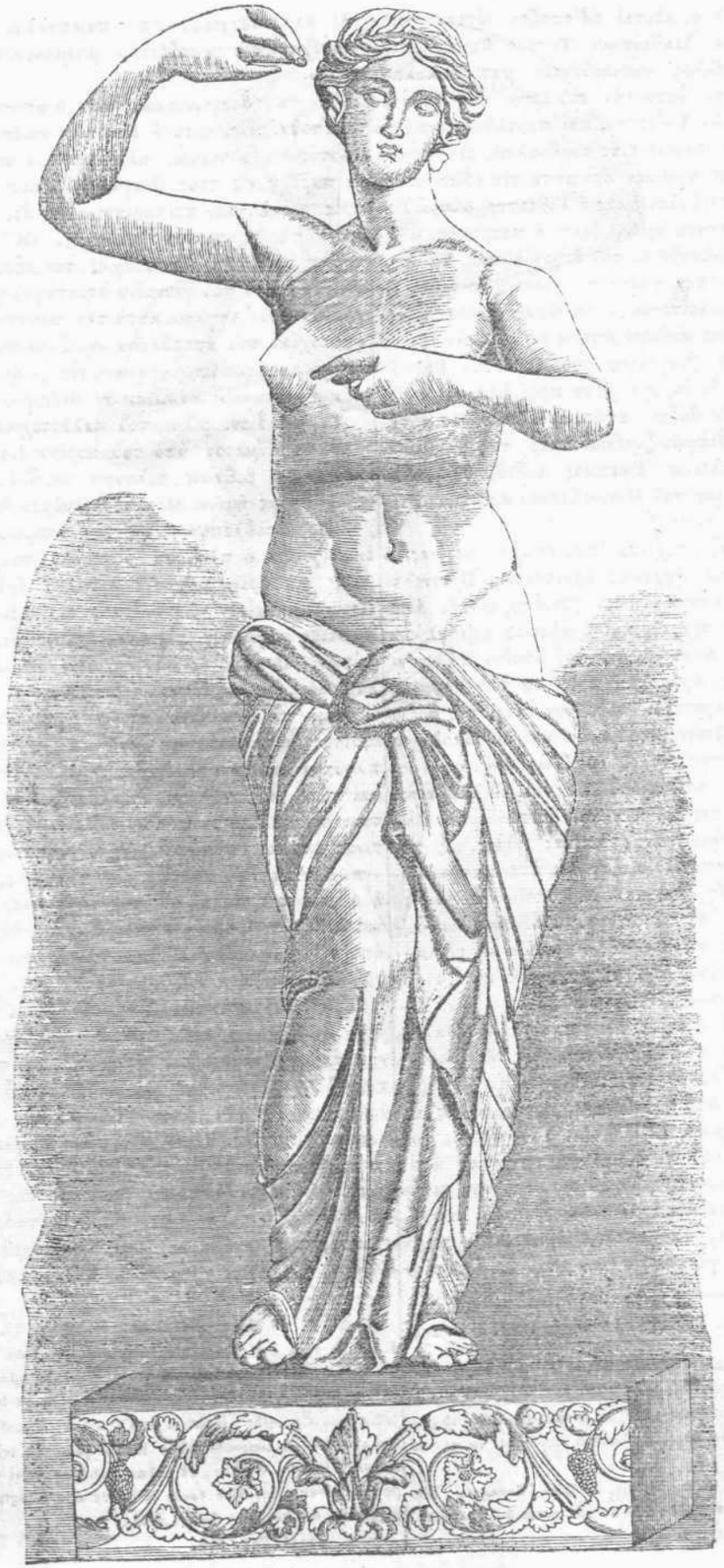

Βραβεῖον Β' ξυλογραφίας τῆς ἀνωτέρας τάξεως.
Ἡ Ἀφροδίτη, ἔργον Ἀριστείδου Ῥοβέρτου.

Γιβέρτου, ἀλλ' οἱ κριταὶ ἐδίσταζον εἰσέτι ποῖον τῶν τριῶν νὰ βραβεύσωσι. Τότε ὁ Βρουνελέσκης καὶ ὁ Δονατέλλος συσκεφθέντες μετ' ἀλλήλων, ἀνεγνώρισαν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἔργου τοῦ συνδιαγωνιστοῦ αὐτῶν Γιβέρτου, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ δημοτικὸν τῆς Φλωρεντίας συμβούλιον, εἶπον· « ὦ » πολῖται, ὁμολογοῦμεν ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν » γνώμην ὑπερέβαλεν ἡμᾶς ὁ Γιβέρτης, αὐτὸν λοι- » πὸν προτιμήσατε ἡμῶν· διότι ἡ πατρὶς ἔτι μᾶλ- » λον θέλει δοξασθῆ ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Νὰ ἀπο- » σιωπήσωμεν τὴν ἡμετέραν γνώμην κρίνομεν ὡς » ὄνειδος μεγαλείτερον, ἢ νὰ δημοσιεύσωμεν αὐ- » τήν. » Ὁποῖοι ἄνδρες! ὁποῖος αἰών! ἐκφωνεῖ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁ βιογράφος τοῦ Γιβέρτου Βατσάρης (α)· ὁποῖα δὲ ἰσχυρὰ μέσα πρὸς ἔμπνευσιν τῆς πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν ἀγάπης, καὶ ὁποία αὐταπάρνητις τῶν διαγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, προσθέτει ὁ κλεινὸς Ἐμερῖκος Δαβίδ, θαυμάζων τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Βρουνελέσκου καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ Δονατέλλου (β).

Οἱ δύο ἔνδοξοι τεχνῖται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ περίβλεπτος καὶ ἀγχίνους ἀρχιτέκτων Βρουνελέσκης, οὗτινος τὰ ἔργα ὥρισαν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς τέχνης, καὶ ὁ κλεινὸς ἐρμόγλυφος ὁ μεγαλουργὸς Δονατέλλος, τοῦ ὁποίου τὰ τεχνουργήματα ὡς ἐράμιλλα πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων ἐθεωροῦντο, ἀμφότεροι τοσοῦτον περὶ τῆς δόξης τῆς πατρίδος αὐτῶν κηδόμενοι, καί τοι ὡμολόγησαν ἑαυτοὺς ἡττηθέντας, οὐδόλως ἐνόμισαν ὅτι καταφρονοῦνται καὶ προσβάλλονται, ἀλλ' ἔχαιρον μᾶλλον, βλέποντες ὅτι ἡ πατρὶς αὐτῶν ἔμελλε νὰ ἀποκτήσῃ τὰς θαυμαστὰς ἐκείνας θύρας, εἰς τῶν ὁποίων τὴν κατασκευὴν εἴκοσι δύο ἔτη κατηνάλωσεν ὁ τεχνίτης (γ) καὶ περὶ τῶν ὁποίων καὶ ὁ περικλεὴς Μιχαὴλ Ἄγγελος εἶπεν· « *αὗται εἶναι τόσον ὡραῖαι, ὥστε καλῶς ἤθελον ἀρμόζει εἰς τὴν πόλιν τοῦ παραδείσου* (δ). Ἡ ἀποτυχία κατ' οὐδὲν ἐβλαψε τῶν διαγωνισθέντων τὴν ἀληθῆ ἀξίαν. Αὐτὸς ὁ μέγας Φειδίας κατὰ τὸν μετὰ τοῦ Πολυκλείτου διαγωνισμὸν περὶ τοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐφέσου ἀγάλματος τῆς Ἀρτέμιδος, ἀπέτυχεν (ε) ὁ περίφημος ζωγράφος Δαβίδ, ὁ ἀναμορφωτὴς, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ζωγραφικῆς ἐν Γαλλίᾳ, ὁ ἰδιαίτερος ζωγράφος τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, πεντάκις ἀπέτυχε κατὰ τὸν διαγωνισμὸν, ὅστις ἀπὸ τοῦ φιλοτέχνου Λουδοβίκου δεκάτου τετάρτου εἶναι τεταγμένος ἐπὶ κατ' ἔτος ἀποστολῇ Γάλλων νέων καλλιτεχνῶν εἰς τὴν γραικὴν Ῥώμην, τὴν νέαν μητέρα τῆς καλλιτεχνίας, καὶ πάμπολλοι ἄλλοι ἀριστοτέχναι διαγωνισθέντες, μνημονεύονται ὅτι ἀπέτυχον.

Ἐν τοῖς διαγωνισμοῖς οὔτε ἡ ἀποτυχία πρέπει νὰ ἀποθαρρύνῃ, οὔτε ἡ ἐπιτυχία νὰ ἐπαίρῃ τοῦ νικῶντος τὸ φρόνημα, ἀλλ' ἑκατέρα νέας δυνάμεις νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς διαγωνιζομένους· ἐκείνη μὲν, πρὸς μέλλουσαν ἐπιτυχίαν· αὕτη δὲ, πρὸς διατήρησιν τῆς προσκαίρου ὑπεροχῆς. Οἱ ἀποτυχόντες πρέπει νὰ ἔχωσι διὰ μνήμης τὸν ἀξιομνημόνευτον ἐκεῖνον λόγον τοῦ γενναίου στρατηγοῦ γέροντος Ῥαγλάνου τοῦ Ἄγγλου, κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἑρόδου ἀποτυχίαν τοῦ ἀπορθήτου νομιζομένου νέου Ἰλίου· *αὖθις βῆμα ὠτισθοποιήσαμεν, εἶπε, σήμερον, ἵν' αὔριον πηδήσωμεν κάλλιον τὸ δεύτερον ἅλμα.* »

Τὸ στάδιον, φίλοι, τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἀγῶνος, ἠνεῴχθη σήμερον ὑπὸ τοῦ κυρίου Κοντοσταύλου, καὶ ἕτεροι βεβαίως θέλουσιν ἐπιβλέψει ἐπὶ τοὺς καλλιτέχνας ἡμῶν. Μὴ ἀποδειλιῶμεν διὰ τὰς δυτυχείας, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀπορίαν ἡμῶν· δὲν εἶναι μόνον ὁ πλοῦτος, ὁ γεννῶν τοὺς ἀριστοτέχνας· μὴ κρίνωμεν, ὡς κρίνει ὁ ὄχλος, ὅτι εἷς Περικλῆς, εἷς Ἀλέξανδρος, εἷς Λέων δέκατος ἀνέδειξε μεγάλους τεχνίτας ἁπλῶς διὰ τῶν χρημάτων. Ὁ πλοῦτος τῶν ἀρχαίων δὲν ἐγέννησε τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα ἔργα· τοὐναντίον αἱ περίφημοι εἰκόνες, τὰ θαυμάσια αὐτῶν ἀγάλματα καὶ τὰ ἐξαίσια ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα παράγαγον τὸν πλοῦτον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐδόξασαν αὐτὴν καὶ τότε, καὶ νῦν ἔτι δοξάζουσι, καί τοι ἠκρωτηριασμένα. Ἄν τινες τῶν πόλεων ἐράνισαν κατά τινας ἐποχὰς πλούσιαι, ὡς ἡ Κόρινθος, αἱ πλεῖσται δὲν ἦσαν ἐν εὐπορίᾳ, οἷον τὸ Ἄργος, ἡ Σικυών, ἡ Αἴγινα καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες μόναι αὐταὶ ἐπλήρωσαν, οὕτως εἰπεῖν, ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν θαυμασίων εἰκόνων τῶν ἡρώων αὐτῆς καὶ τῶν θεῶν (ζ).

Πρὸς μόρφωσιν καλλιτεχνῶν δὲν ἀπαιτοῦνται μεγάλοι θησαυροί, οὐδὲ πλοῦτος ὑπέρογκος· μικρὰ χρηματικὴ ποσότης καὶ ἐνίσχυσις καὶ προστασία, συνετῶς χορηγούμεναι καὶ ἐν μέτρῳ, δύνανται νὰ ἀρκέσωσιν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς καλλιτεχνίας. Ἡ οἰκονομία θαυμασίως συμβιβάζεται πρὸς τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ τοῦτο (η) ἀρκούντως ἐβεβαίωσεν ὁ πρώην βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος ὁ φιλότεχνος, ἔργῳ καταδείξας τὸν τρόπον, πῶς μεγάλα καὶ λαμπρὰ κατορθοῦνται δι' ὀλίγων ἀναλόγως χρημάτων. Τοῦτο καθ' ἑκάστην

(α) Vassari vit. d. L. Ghiberti—Ὁμοίως. vit. di F. Brunelleschi.

(β) E—David. Recherch. sur l'art. Statu. p. 421.

(γ) Vas. vit. di Ghiberti. Not. Da ricordi si ricava che le porte furono cominciate nel 1402, e terminate nel 1424, e questo è il più probabile, che fossero impiegati in questa opera 22 anni e non 40.

(δ) Vassari. vit. di Ghib. Id. vit. di Mich. Bonarotti. Elle son tanto belle ch'elle starebbon bene alla porta del Paradiso.

(ε) Plin. XXXIV. cap. 8.

(ζ) M. P. de Montabert Tom. II. chap. 34. pag. 203. Les richesses des Grecs n'enfantèrent point de merveilles; ce furent plutôt leurs belles statues et leurs admirables tableaux qui produisirent leurs richesses: et si quelques villes, telles que Corinthe, jouirent de l'opulence à certaines époques, presque toujours elles furent pauvres: telles furent Argos, Sycione, Aegine, et même Athènes, qui cependant peupla pour ainsi dire toute la Grèce des images merveilleuses de ses héros et de ses dieux.

(η) E. David. Pag. 510.

διδάκει ἡμᾶς καὶ ὁ ἔνδοξος καὶ καλλιτέχνης λαὸς καὶ ἐλευθέρα ὡς τὸ πάλαι, μεγάλα ὑπισχουμένη τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ὁ διὰ συνδρομῶν καὶ συνειστρορῶν ἀνεγείρων ἐν ταῖς πόλεσι αὐτῶν τοὺς ὡραιοτέρους ἀνδριάντας καὶ τὰ περιφημότερα μνημεῖα. Τούτων εἰς μίμησιν ἃς παρακινηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, οἱ ἀσπαζόμενοι τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν, μεταχειριζόμενοι τὸ αὐτὸ τῆς συνεισφορᾶς μέτον πρὸς διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς παρ' ἡμῖν προπατορικῆς καλλιτεχνίας.

Ὁ ποιμὴν οὗτος, τὸ νέον καὶ πρῶτον τοῦτο ἀριστούργημα τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, διὰ χιλίων μόνον ταλλήρων δύνατσι νὰ κοσμήσῃ τόπον τινὰ τοῦ παρ' ἡμῖν δημοσίου περιπάτου. Καὶ πῶς νὰ μὴ προθυμηθῇ πᾶς Ἕλλην νὰ καταβάλῃ μικρόν τινα ἔρανον εἰς ἀνέγερσιν τοῦ δείγματος τούτου τῆς νέας ἑλληνικῆς εὐφυΐας, ὅταν καὶ δι' αὐτοῦ ἐν μέρει δύναται κάλλιστα ν' ἀποκρουσθῇ πᾶσα ἄδικος κατ' αὐτῆς κατηγορία; « Λυπηρὸν, λέγει ὁ Κύριος Π. Β. » Δαμβλὺς, (ὅστις ἄλλως εἶναι μέγας θαυμαστὴς » τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης) λυπηρὸν, λέγει, » νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη δὲν δύναται » νὰ ὑπάρξῃ ἀλλαχοῦ, εἰμὴ ἐν Ἑλλάδι· ἡ γνώμη » αὕτη ἔχει καθ' ἑαυτὴς τὸ ἄγονον πνεῦμα τῶν » νῦν Ἑλλήνων, καίπερ ζώντων ἐπὶ τῆς αὐτῆς » γῆς καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἥλιον (*).

Εἰς τὴν ἄδικον ταύτην κατηγορίαν ἃς ἀπαντήσωσι καταλλήλως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ βραβευθέντα δύο ἀγάλματα, ὑπὲρ ὧν ἔχομεν εὐνουστάτην τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν ξένων ἀγωνοδικῶν ἐκφραθεῖσαν γνώμην. Τοιοῦτον ἄγαλμα, εἰπέ τις ἐξ αὐτῶν, ὁποῖον τὸ ὑπὸ τῶν Φυταλῶν τεχνουργηθὲν κατὰ τὸν παρόντα διαγωνισμὸν, ἤθελε συνηγορήσει, ἂν καὶ ἄλαλον, ὑπὲρ τῆς πασιφανοῦς προόδου τῆς Ἑλλάδος ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν Παρισίων κάλλιον, παρὰ πάντας τοὺς εὐγλώττους δημοσιογράφους. Ὅθεν, ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν ἀπορασίσῃ νὰ καταβάλῃ μικρὰν συνδρομὴν, ἵνα τὸ εἰρημένον ἄγαλμα κατασκευασθῇ ἐκ μαρμάρου, καὶ ἱδρυθῇ που τοῦ δημοσίου περιπάτου, μεγάλως θέλει συντελέσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλυπτικῆς, ἥτις τελειοποιεῖται μᾶλλον ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ταῖς δημοσίαις στοαῖς, ἢ ἐν τοῖς κεκρυμμένοις θαλάμοις τῶν ἰδιωτῶν.

Ἡ δὲ ἀνέγερσις τοιούτου ἀγάλματος τοῦ πρώτου ἐπὶ διαγωνισμῷ βραβευθέντος ἔργου νέας ἑλληνικῆς τέχνης, θέλει ἀποδείξει εἰς τὸν φιλέλληνα κόσμον ὅτι ἡ ἑλληνικὴ καλλιτεχνικὴ εὐφυΐα, εἰ καὶ ἐνεκρώθη πρὸς καιρὸν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ τῆς βαρβαρότητος, ἀνίσταται ὅμως ἀγνὴ πάλιν

(*) Paul. Boiteau d'Amhly.

Ce n'est pas à dire qu'il se range et veuille que nous nous rangions avec lui du côté de ceux qui aveuglés par leur enthousiasme, prétendent que l'art grec ne pouvait naître qu'en Grèce, au milieu de ces mers et de ces paysages. Cette opinion tient du fatalisme; et d'ailleurs elle a l'histoire contre elle, elle a contre elle la stérilité du genie des Grecs d'aujourdhui, qui vivent cependant sous le même soleil (Moniteur Univ. 19 Janvier 1855. N° 19.

ΣΠΥΔΑΣΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΑΙ.

Ἐπιστολὴ τρίτη (*).

Ἐ ρ έ τ ρ ι α.

Ἐν Ἀθήναις, 30 Ἰουλίου 1846.

Συνοδίτην καὶ ὁδηγὸν τῆς εἰς Ἐρέτριαν ἐπισκέψεως εἶχον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κ. Κοτζιά. Περὶ τὴν β' ὥραν μ. μ. τῆς 22 τοῦ φθίνοντος, καταφρονήσαντες τὸν ἡλιακὸν καύσωνα, διότι ἀμοιβιωτέραν δὲν εὑρίσκομεν ὥραν, ἐλάβομεν ὀχούμενοι ἐρ' ἡμιόνων τὴν ἐκ Χαλκίδος εἰς Ἐρέτριαν ὁδόν. Ἡ λεωφόρος εἶναι ἀμαξήλατος, δηλαδὴ εὐθεῖα, ἱκανῶς ὁμαλὴ, καὶ δυναμένη, τοῦ καιροῦ προϊόντος, καὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Ψαριανῶν εὐοδουμένου, ν' ἀποβῇ ἀμαξητὸς καὶ τερπνὸς περίπατος, διότι πλησίον αὐτοῦ ἠχοῦσι τὰ κύματα τοῦ Εὐβοϊκοῦ πορθμοῦ. Ὁδεύοντες οὕτω πρὸς τὸν δυτικὸν αἰγιαλὸν, ἐθροιζόμεθα ἀπὸ τὰς αὔρας αὐτοῦ, καὶ μὴ θεωροῦντες καθ' ὁδὸν εἰμὴ τοὺς θεριστὰς τῶν πέριξ σιτοφόρων πεδίων, ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου αὐτῶν ἐσθίοντας τὸν ἄρτον, κατὰ τὸν μελαγχολικὸν ὅρον τῆς Γραφῆς, διέβημεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰς κώμας *Ἀμπελάκια*, *Βασιλικὰ* καὶ *Μελακοῦδα*, χωρὶς νὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ πεζεύσωμεν εἰς οὐδεμίαν τούτων. Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι αἱ κῶμαι αὗται, συγκείμεναι τὸ πλεῖστον ἐξ ὀλίγων πενιχρῶν οἰκημάτων μᾶς ἐφαίνοντο ἄμοιροι πάσης σχεδὸν ἀγροτικῆς καλλονῆς, καὶ πλήρεις μοναξίας, καταπληττούσης τὸν διαβάτην· καὶ τὴν ἄχαριν θέαν αὐτῶν ἐπαυξάνει ἡ παντελὴς τῶν δένδρων σπανιότης καὶ ἡ ἔλλειψις τερπνῶν περιχώρων. Ἡ πλευρὰ αὕτη τῆς νήσου, ὡς μ' ἐπληροφόρει ὁ συνοδοιπόρος, καὶ καθ' ὅσον ἔβλεπον, εἶναι πάντη γυμνὴ τῶν τῆς ἐξοχῆς τερπνοτήτων, αἵτινες πε-

(*) Ἴδε φυλλάδ. 136, 16 Σεπτεμβρίου 1856.

ρικοσμοῦσι τὰ βορειότερα αὐτῆς μέρη. Ὁ δὲ φίλος Κοτζιὰς, ὅστις συνωδεύετο ὑπὸ θηρευτικοῦ πυροβόλου, καὶ ὅστις ἐκ διαλειμμάτων ἐπέζευε καὶ ἐκίνωνεν αὐτὸ κατὰ τῶν περιπετωμένων περδίκων εἰς τοὺς περὶ τὴν ὁδὸν θάμνους ἐξ ὧν ἐρώνυσέ τινας, μὲ ἀνέφερε παροδικῶς, ὅτι μὴ ἔχοντες νὰ ἴδωμεν πολλὰ ἀξιοπερίεργα πράγματα ἐν Ἐρετρίᾳ, ἠθέλομεν προτιμήσει ἴσως νὰ ἐπιστρέψωμεν τὸ ἑσπέρας εἰς Χαλκίδα. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν μ' ἐράνη τοσοῦτον εὔηχος, διότι εἶχον ἤδη συλλάβει τὴν εὐχάριστον ἰδέαν τοῦ νὰ καταλύσω μέχρι τῆς ἐπιούσης πρωΐας εἰς τὴν Ἐρέτριαν, καὶ νὰ ἐπισκεφθῶ ἐν ἀνέσει τὰ λείψανα τῆς ἐραμίλλου τῆς Χαλκίδος, τῆς ὁποίας αἱ ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις ἀνεζωογονοῦντο εἰς τὴν φαντασίαν μου. Ὅθεν οὐδὲν ἀντιπαρατηρήσας εἰς τὸν θηρευτὴν τῶν περδίκων, ἐξηκολούθουν τὴν ὁδὸν ἔχων τὴν ἐλπίδα νὰ διαμείνω μόνος τὸ ἑσπέρας, καὶ μόνος νὰ ἐπιστρέψω τὴν ἐπιοῦσαν, συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν αὔραν τῆς πρωΐας καὶ τὰ ᾄσματα τῶν κορυδαλῶν, ἀλωβήτων ὑπὸ τῆς πυρικόνεως τοῦ συντρόφου, τὴν τέχνην τοῦ ὁποίου οὐδέποτε ἐζήλευσα. Περὶ ἡλίου δυσμὰς ἐπάτησα εἰς τὸ ἔδαφος ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ Ἐρέτρια.

Ἐνταῦθα, φίλε, μὴ περιμένῃς ν' ἀναγνώσῃς μήτε ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς πόλεως, μήτε ἀρχαιολογικὴν ἀρίγνησιν τῶν λειψάνων της. Ἐπεσκέφθην συντόμως τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως ὡς ἁπλοῦς σπουδαστὴς, καὶ ἡ θέα της διήγειρεν εἰς τὴν μνήμην μου τὸ παρελθὸν, τὰς ἐν τῷ Μηδικῷ πολέμῳ τραγικὰς συμφορὰς, τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν κατοίκων, καὶ ἐν γένει τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς βίον. Πάντα ταῦτα ἀνεμιμνησκόμην ὅπως ἠρωαζόμεθα εἰς τὰς παραδύσεις τῶν Σχολείων καὶ εἰς τὰς ἀκροάσεις τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπως ἀναγινώσκονται εἰς τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Πλούταρχον, καὶ ὅπως παρὰ πᾶσι τῆς ῥίλοις τῆς προγονικῆς ἱστορίας εἰσὶ γνώριμα.

Πεζεύσας λοιπὸν μετὰ τοῦ συντρόφου εἰσῆλθον κατὰ πρῶτον εἰς τὸ φιλόξενον οἴκημα τοῦ αὐτόθι ὑγιονομορύλακος, ἀγαθοῦ τινος Κυδωνιάτου, ὅστις, ὡς ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ Κ. Κ. μοὶ προσέφερε πρόθυμον περιποίησιν. Δὲν φρονῶ δὲ πρέπον νὰ παραλείψω ἐν σιωπῇ τὴν ἀγαθότητα τοῦ ἀνθρώπου, διότι ὡς ἐκ τοῦ κατωτέρω τρόπου αὐτοῦ ἔλαβον νέον δεῖγμα τῆς δικαίως ἐπαινουμένης Ἑλληνικῆς φιλοξενίας. Μετὰ ἡμισείας περίπου ὥρας ἀνάπαυλαν ἀπὸ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας καὶ τῆς τετραώρου δυσαγώγου τῶν ὀρειτῶν διελάσεως, ὁ φίλος Κ. μαθὼν τὴν ἐπιθυμίαν μου τοῦ νὰ διαμείνω αὐτόθι, εἶπεν ὅτι ὑπεχρεοῦτο δι' ἰδίους λόγους νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐπανελάβων τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ σύστασιν εἰς τὸν ὑγιονομορύλακα Ἐλευθέριον ἀπῆλθεν. Ἔμεινα δὲ μόνος ἄνευ σχεδὸν δυσαρεσκείας, καὶ ἔμελλον ἤδη ἀνέτως καὶ ἐν μείζονι ἐλευθερίᾳ νὰ βαδίσω ὁπουδήποτε τῆς νεκρᾶς πόλεως μὲ ὤθει ἡ περιέργεια. Μὴ σὲ φανῇ ἀργὸν τὸ ἐπίθετον νεκρὰ, ἐνῷ ὁμιλῶ περὶ θέσεως, εἰς ἣν ἀνεγείρεται ἤδη νέα πόλις. Κατὰ δυστυχίαν, ῥίλε, νεκρὰ μ' ἐράνη καὶ ἡ ἀνεγειρομένη ἐν Ἐρετρίᾳ συνοικία. Ἐνῷ δὲ ὡς ἐκ τῶν περιχαρομένων λόγων καὶ τῶν ἐν ἐφημερίσιν εἰδήσεων ἐφανταζόμην εὐλόγως ν' ἀπαντήσω αὐτοῦ κίνησίν τινα προκαταρκτικὴν, ὑποσχομένην εὐόδωσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ συνοικισμοῦ ἐκείνων, εἴτινες ἐθυσίασαν καὶ περιουσίαν καὶ πατρίδα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐψηφίσθη ἡ ἀνάκτησις τῆς Ἐρετρίας, εὑρεθεὶς τὴν ἑσπέραν ἐκείνην μόνος ἐν μέσῳ μοναξίας ἀκατοικήτου κατελήφθην ἀπὸ ἔκπληξιν καὶ θλῖψιν. Περιελθὼν τὴν συνοικίαν, ἰδὼν τὴν ῥυμοτομίαν τῶν ὁδῶν ἐπὶ ἐδάφους εἰσέτι ἀκτίστου, καὶ τὸ σύνολον σχέδιον τῆς μελλούσης πόλεως, δὲν ἀπήντησα εἰμὴ ὀλίγας οἰκίας εὐμεγέθεις, τὰς μὲν ἡμιτελεῖς, τῶν δὲ τὴν οἰκοδόμησιν ὅλως ἐγκαταλελειμένην, ὡς νὰ μετενόησαν ἐξαίφνης οἱ κτίτορες διὰ τὴν δαπάνην. Πολλαχοῦ μάλιστα ἡ ξυλεία εἶναι συντετριμμένη καὶ κατὰ καιροὺς κλέπτεται ὑπὸ τῶν περιοίκων ἀλβανῶν χωρικῶν. Ἡ νέα λοιπὸν συνοικία, καθ' ἣν τὴν ἐπεσκέφθην ἡμέραν, ἐμέτρα ὡς μόνους κατοίκους τὸν ὑγιονομορύλακα καὶ τὴν μικρὰν οἰκογένειάν του. Τὸ μόνον δὲ κτίριον, ὅπερ μ' ἐράνη σχεδὸν ἐντελὲς, εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Νικολάου, προστάτου τῶν Ψαριανῶν, ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦ οἰκοδομήματος δὲν δύναταί τις νὰ μὴν θεωρήσῃ ὡς βάναυσον, ὅταν ἀναλογισθῇ μόνον, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη, ἄνευ νάρθηκος, ἄνευ εὐπρεποῦς τινος εἰσόδου, ῥέρει κατὰ μέτωπον ἄετωμα, καὶ ὅτι τὸ ἄετωμα τοῦτο εἶναι πολύπλευρον.

Ἀρκούντως παρατηρήσας τὰ χθεσινὰ ταῦτα ἐρείπια, ἔστρεψα τὸ βῆμα πρὸς τὰ ἀρχαῖα, καὶ ἀνέβην τὸν λόφον ἔνθα ὑπῆρχεν ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἐρετρίας. Τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην ἀξιόλογόν τι ἢ ἔνδοξον γεγονὸς, καὶ ἡ αὔρα τῆς πρωΐας ἢ τῆς ἑσπέρας, ἥτις ἠχολογεῖ ἐν μέσῳ τῶν συντριμμάτων καὶ ψηλαφίζει τὸν βλαστάνοντα παρ' αὐτοῖς χόρτον, εἰσδύει εἰς τὸ οὖς τοῦ μονήρους ἐπισκεπτοῦ ὡς φωνὴ τάφων, ἢ ὡς ἠχὼ τοῦ παρελθόντος, λαλοῦσα περὶ τῆς ἀστασίας καὶ παρακμῆς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ὀλίγα λείψανα σώζονται ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Ἐρετρικῆς ἀκροπόλεως, καὶ μέρος τοῦ ἀρχαίου περιτειχίσματος διαθέτει τὴν πρὸς ἀνατολὰς κάθοδον, ἐνῷ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ὁρίζουσιν ἀπότομοι βράχοι. Παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἕτερον ἄξιον περιεργείας ἀπαντᾶται, ἀναμιμνῄσκον τὴν μηδικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀνέγερσιν τῆς ναυτικῆς καὶ ἰσχυρᾶς Ἐρετρίας. Καταβὰς δὲ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως καὶ περιελθὼν τὰ πέριξ, εἶδον τῇδε κακεῖσε ἴχνη ἀρχαίων κτισμάτων, μόλις ὁρωμένων ἐν μέσῳ τῶν χόρτων, καὶ παρὰ τὴν παραλίαν λείψανα θεάτρου. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀρχαῖος λιμὴν, ἀνασκαπτόμενος καὶ ἀνακαινιζόμενος, θέλει βεβαίως ἀποτελέσει ἀξιόλογον ὁρμητήριον εἰς τὰ πλοῖα τῶν ναυτικῶν συνοικιστῶν.

Μετὰ τὸν ἀξιόλογον δεῖπνον, ὃν ἔλαβον μετὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀγαθοῦ Ἐλευθερίου, καὶ ὃν ἐραίδρυνον πέρδικές τινες τοῦ ἀπελθόντος ῥίλου καὶ γενναῖος οἶνος ἐγχώριος, ἐκάθησα εἰς τὸ προαύλιον τοῦ οἰκήματος. Ἡ ἑσπέρα ἦτο φαιδρὰ, καὶ ἡ σελήνη ἐρωταγώγει τὴν μεγαλοπρεπῆ μοναξίαν τῆς Ἐρετρίας, ἧς ἡ περιοχὴ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν τελευταίων παραρυάδων τοῦ ὄρους Ὀλύμπου τελευτᾷ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης. Ὁ ῥοϊσμὸς τῶν κυμάτων ἀντήχει σιωπηλῶς εἰς τοὺς ἐρήμους αἰγιαλοὺς, καὶ τὸ σύνολον ἀπετέλει σκηνὴν ἀληθῶς γοητευτικήν. Τὸ γόητρον ὅμως τῆς ὡραίας θερινῆς νυκτὸς δὲν ἦτο ἀμιγὲς μελαγχολίας, διότι περιῆς ἡ πλοῦτο ἡ διπλῆ σιωπὴ τῶν διπλῶν ἐρειπίων. Πρὸς τί λοιπὸν, ῥώτων μεταξὺ λόγων, τὸν παρακαθήμενον καὶ καπνίζοντα Κυδωνιάτην, πρὸς τί ἡ ματαία δαπάνη πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ἀκατοικήτων οἰκιῶν, πρὸς τί ἡ πολυθρύλητος ῥροντὶς τοῦ συνοικισμοῦ; Τί κάμνει ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ συνοικισμοῦς Διὰ τί τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἐφαρμόζεται καὶ δὲν τελεσῄρρει; Διὰ τί δὲν συνέρχεται τοσοῦτος κἂν ἀριθμὸς μετοικιστῶν, ὥστε ὁ νέος δῆμος τῶν Ψαριανῶν ν' ἀποστείλῃ νομίμως εἰς τὴν Βουλὴν ἀντιπροσώπους ἀξίους καὶ ζηλωτὰς τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος; Τί ῥρονοῦσι τέλος περὶ τῆς νέας πατρίδος των οἱ Ψαριανοί; Μήπως ἐψυχράνθη ὁ ζῆλος των; Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἠρώτων τὸν Ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐξ ὅσων οὗτος γενικῶς μὲ ἀπεκρίνετο, καὶ ἐξ ὅσων εἶχον προαγουμένως ἐν Χαλκίδι ἀκούσει, ἠδυνήθην νὰ αἰτιολογήσω κατ' ἐμαυτὸν τὴν βραδυτάτην πορείαν τῶν πραγμάτων. Καὶ εἰσὶ ἀληθῶς οὐχὶ σμικρὰ τὰ ἐπιπροσθοῦντα προσκόμματα τῆς ἀνεγέρσεως τῆς νέας πόλεως. Πρῶτον πάντων, ἡ θέσις τῆς Ἐρετρίας δὲν δύναται νὰ ἦναι ὑγιὴς, ἕνεκα τῆς μὴ ἀποξηράνσεως γειτνιαζόντων τελμάτων, καὶ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὑδάτων. Μετὰ τοῦτο ἡ ἀπουσία ποσίμων ὑδάτων δὲν εἶναι βεβαίως μικρὸν ἐλάττωμα. Ὕστερον ἔρχονται ἄλλα αἴτια, καὶ ταῦτα εἰσὶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ συνήθης ἀδράνεια τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων περὶ τὰ τοιαῦτα ἐθνικὰ συμφέροντα, ἡ γνωστὴ λοξοδρομία αὐτῶν περὶ τὰ δημόσια ἔργα, καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς συνδρομὴ καὶ ἐγκαρδίωσις πρός τε τὴν ἐξάλειψιν τῶν καθ' ὁδὸν προσκομμάτων, καὶ πρὸς ἔμφρονεστέραν ἐφαρμογὴν τοσοῦτον λυσιτελοῦς σχεδίου, οἷον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ χλιαρὰ σύμπνοια καὶ, τολμῶ νὰ εἴπω, ἡ ἀπουσία τῆς ὁμοφώνου συνεννοήσεως αὐτῶν τῶν Ψαριανῶν. Καταστροφῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων τῆς ἡρωϊκῆς πατρίδος των, εὗρον ἄσυλον καὶ καταφυγὴν ἐκ τῶν εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα θυσιῶν καὶ συμφορῶν εἰς διαφόρους τῶν νήσων τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, καὶ ἐπὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Βασιλείας ἡ ἐμπορικὴ Ἑρμούπολις κατεῖχεν ἀποκατεστημένην πολυάριθμον Ψαριανῶν μερίδα μεταξὺ τῶν παντοδαπῶν κατοίκων αὐτῆς. Ὑπάρχει δὲ γνωστὸν, ὅτι οἱ ἀπάτριδες οὗτοι θαλασσινοὶ ἐβελτίουν ἔκτοτε τὰ ἴδια συμφέροντα ἐξακολουθοῦντες τὸ ναυτικὸν ἐμπόριον, καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν ἐν Σύρῳ οὐχὶ εὐκαταῤῥόνητον συνοικίαν. Ἡ δὲ ἐκ τῆς φιλοπονίας καὶ δεξιότητος ἐπιγινομένη αὐτοῖς ἀμοιβὴ, βελτιοῦσα οὐσιωδῶς τὴν περιουσίαν των, καὶ κατὰ μέγα μέρος συντελοῦσα εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἐμπορικῆς ἡμῶν νήσου, ἐπέφερεν ἐλάῤῥυσίν τινα καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν αὐτὴν, πολιορκουμένην ἀνέκαθεν ἀπὸ παντοειδεῖς ἀπαιτήσεις, ἀποζημιώσεις καταστραφέντων ἀτομικῶν συμφερόντων ἐν τῷ κοινῷ ἀγῶνι, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν ἀρχολιπαρίαν, ἑνὸς τῶν νοσημάτων τῆς νέας ἡμῶν κοινωνίας. Ὅθεν προκειμένου τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἐρετρίας, τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν εὗρεν, ὡς φαίνεται, ὁμόῤῥηφον καὶ θερμὴν παρὰ τοῖς Ψαριανοῖς ὑποδοχήν. Διότι οἱ μὲν εὑρόντες ἀποκατάστασιν καὶ ἥσυχον διαμονὴν εἰς τὴν εὐημεροῦσαν Ἑρμούπολιν, δὲν συναισθάνονται ἴσως εἰσέτι τὴν ἠθικὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματίσαι νέαν πατρίδα, οἱ δὲ θεωροῦντες ἀνεπαρκεῖς τὰς συνδρομὰς καὶ παραχωρήσεις τῆς Κυβερνήσεως, φαίνονται μετέωροι, ἀλλὰ μᾶλλον κλίνουσιν εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ σχεδίου.

Ἀλλ' ὅμως ἀναλογιζόμενος, ὅτι τὰ προμνησθέντα τῆς νέας πόλεως ἐλαττώματα εἰσὶ διορθωτὰ, ἅμα ὡς καταβληθῇ ἡ προσήκουσα τῆς Κυβερνήσεως ῥροντὶς, ὅτι ὁπωσδήποτε πάντες οἱ Ψαριανοὶ θέλουσι, τοῦ καιροῦ προϊόντος, παρακινηθῇ ὑπὸ ἐθνικῆς φιλοτιμίας νὰ στήσωσιν ἐπὶ τέλους σταθερὰν διαμονὴν καὶ ν' ἀποτελέσωσι δῆμον ἴδιον καὶ πόλιν ἰδίαν, κατενόουν ὅτι πᾶσα ἐπιχείρησις ὑποσχομένη ἀγαθὰς συνεπείας, δὲν εἶναι οὔτε δίκαιον, οὔτε ῥρόνιμον νὰ παραμελῆται διὰ τ' ἀναπόφευκτα προσκόμματα, τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦσι πᾶσαν ἀρχὴν, κἀγὼ μὲν καὶ εὔχομαι κατ' ἐμαυτὸν τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἐρετρίας. Καὶ τὸν πόθον τοῦτον καὶ τὴν ἔκρασιν εἰλικρινοῦς εὐχῆς ὑπὲρ τοῦ προκειμένου συνοικισμοῦ δὲν ἐκφράζω ἐνταῦθα, ῥίλε, διὰ ποιητικοῦ ἢ ῥητορικοῦ σχήματος. Ἕκαστος Ἕλλην δὲν ὀφείλει νὰ εὔχεται ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς πατρίδος, καὶ ἡ πρόοδος τῆς κοινωνίας ἡμῶν καὶ ἡ αὔξησις δὲν πρέπει τὰ ἦναι ἐνδελεχῆς μέριμνα τῆς νέας πρὸ πάντων γενεᾶς; — Ἐγὼ δὲ ἁπλοῦς περιοδευτὴς, καὶ Ἕλλην ἐπερόχθων, ξενισθεὶς κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην εἰς τὴν μέλλουσαν πατρίδα τῶν Ψαριανῶν μεταξὺ τῶν ὀνειροπολημάτων, ἃ μ' ἐνέπνεεν ἡ θέα τῆς σιληναίας νυκτὸς, ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων. Ἐνθυμήθην τοὺς ἐν Αἰγίνῃ παιδικούς μου χρόνους, καὶ τὴν μετὰ τῶν Ψαριανῶν συμβίωσιν, ὅτε ὁ μακαρίτης πατήρ μου ἐδίδασκε τοὺς παῖδας αὐτῶν ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ὑπὸ τῆς ἐκεῖ αὐτῶν ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ὑπὸ τῆς ἐκεῖ αὐτῶν κοινότητος. Αἱ παιδικαὶ ἐντυπώσεις διαμίνασαι ἐν ἐμοὶ, ὡς περιπὸ ὄνειρα εὐτυχοῦς ἐποχῆς, ἀνεζωογονήθησαν καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐδικαιώθησαν ὑπὸ τῆς πείρας.

Περαίνω, ῥίλε, τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν προσθέτων τὸ εὐχάριστον τοῦτο δι' ἐμὲ ἐπεισόδιον. Καθ' ἣν ὥραν περιεπάτουν καὶ συνδιελεγόμην μετὰ τοῦ ὑγιονομορύλακος, εἶδον εἰς τὸ σκιόφως τῆς σε-

λήνης ἐξελθούσας ἐκ τοῦ οἰκήματός του δύω γυναῖκας, καὶ φερούσας ἐπ' ὤμων βαρύ τι φορτίον τὸ ὁποῖον μετεκόμιζον εἰς πλησιεστάτην τινὰ ἐκ τῶν νεοδμήτων οἰκιῶν. Αἱ γυναῖκες αὗται ἦσαν ἡ σύζυγος καὶ ἡ νεαρὰ θυγάτηρ τοῦ ξενίσαντός με ἀνδρός. Ὅταν ἀργὰ, περὶ μέσας νύκτας, εἰσήλθομεν ἵνα πλαγιάσωμεν, παρετήρησα, ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη ὑπέστη οὐ μικρὰν ἀνησυχίαν, ἵνα παρασκευάσῃ πρὸς ὑποδοχὴν καὶ ἀνάπαυσιν τοῦ ἀγνώστου ξένου τὸν μόνον θάλαμον τοῦ ταπεινοῦ οἰκήματος. Ἐκοιμήθην ἡδέως εἰς κλίνην ἀναπαυτικὴν καὶ καθαρίαν, ἀλλ' ἡ λοιπὴ οἰκογένεια ἐθυσίασεν ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ἰδίαν ἀνάπαυσιν διανυκτερεύσασα ὑπὸ στέγην ξένην. Τοιοῦτον δεῖγμα φιλοξενίας δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐπαίνου.

Τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Ἐρετρίας, ἔφερον μετ' ἐμαυτοῦ τὰς τερπνὰς ἐντυπώσεις τῆς περιοδίας ταύτης. Φθάσας εἰς Χαλκίδα καὶ μὴ ἔχων πῶς κάλλιον νὰ δαπανήσω τὰς πρὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπιστροφῆς ὥρας, ἔρριψα ἐπὶ τοῦ χάρτου τοὺς ἑπομένους ἀτημελήτους στίχους. Ἀνάγνωσέ τους μετ' ἐπιεικείας καὶ χαῖρε!

Ἀπὸ τὰς ἄκρας τῶν βουνῶν τῆς γραίας Βοιωτίας
Τὰς λευκαζούσας τῶν δυσμῶν νεφέλας χρυσοβάφων
Ἀπεχαιρέτα τὰς φαιδρὰς ὁ Φοῖβος παραλίας,
Καὶ δρόσον εἰς τὰς πρασιὰς ἐπέχυνε τῶν τάφων.

Ὦ! τῆς Ἑλλάδος ἀγαπῶ τὰς θερινὰς ἑσπέρας!
Ἔχουν γλυκύ τι καὶ φαιδρὸν οἱ οὐρανοὶ, τὰ ὄρη·
Μοσχοβολοῦσαι χύνονται πνοαὶ εἰς τοὺς ἀέρας,
Καὶ ψάλλ' ἡδονικώτερον τοῦ χωρικοῦ ἡ κόρη.

Ναὶ, ἀγαπῶ τὸ λυκαυγὲς τῆς δύσεως νὰ βλέπω
Πλήρη φωτὸς μαγευτικοῦ εἰκόνα παριστάνον,
Κ' ἀκούων ἤχους μυστικοὺς τὰ βήματα νὰ τρέπω
Εἰς ἔδαφος περίδενδρον ἢ βότανα βλαστάνον.

Προσέρχεται μὲ τὰς σκιὰς σεμνὸν προσμειδιῶσα
Θεοσεβείας ἔμπλεως κ' ἐρώτων ἡ Μελέτη.
Τὰ δάση καὶ τὰ σοβαρὰ παράλι' ἀγαπῶσα
Σκέψεις γονίμους εἰς τὸν νοῦν καὶ νέον πῦρ προσθέτει.

Τοιαύτην ὥραν εὐτυχῆ ἀνέβην ἐγὼ μόνος
Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἀφ' ἧς ποτὲ ἡπλοῦτο
Ἡ παλαιὰ Ἐρέτρια. Λοφίσκοι καὶ λειμῶνος
Τμῆμα χλωρὸν τὸ ὄνομα διατηροῦσι τοῦτο.

Διότι ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς πόλεως ἐκείνης
Ἐσάρωσε πᾶν λείψανον εὐκλείας της ὁ χρόνος.
Καὶ μόνην σκέπην νεκρικὴν ὡς ἐπ' ἐσχάτης κλίνης
Τὸν σχοῖνον κατεσκέδασε, τὴν δάφνην τοῦ δρυμῶνος.

Γυρίζων μελαγχολικὸν ἐπὶ τὰ πέριξ βλέμμα
Μόλις διέκρινά τινα ἐρείπια ἀρχαῖα,
Κοιτίδα νεκρὰς πόλεως ἐμφαίνοντα ἠρέμα,
Τὸ παρελθὸν αὐτῆς ἠχὼ μ' ἐλάλει σιγαλέα.

Ἀφοῦ ἀπὸ τῶν πόλεων ἐσβέσθη τὸ βιβλίον
Καὶ ἡ Ἐρέτρια πυρὸς βαρβάρου οἰκτρὸν θῦμα,
Καὶ τοὺς υἱούς της ἥρπασεν ὁ σιδηροῦς βραχίων,
Καὶ τοὺς μὲν εἶδε ξένη γῆ, τοὺς δὲ εὐκταῖον μνῆμα,

Πόσα διῆλθον ἔκτοτε θνητῶν ἐντεῦθεν γένη,
Ἴσως χωρὶς ν' ἀκούσωσι τίς πόλις αὐτοῦ ἤνθει! (*)
Ὁμοίως καὶ ἡ Βαβυλὼν ἐκείνη νεκρὰ μένει
Καὶ τῶν τειχῶν της ἄναυδοι πατοῦνται ἔτ' οἱ πλίνθοι!

Πόσοι ἐπὶ τῶν λόφων της ἐκάθησαν χειμῶνες,
Πόσ' ἐπὶ τῶν μνημάτων της ἐθρήνησαν νεφέλαι,
Καὶ πόσαι μάτην ἔψαλαν τὸ ἔαρ χελιδόνες,
Αἱ τῶν ποιμνίων βόσκουσαι τὰς ἤκουσαν ἀγέλαι!

Ποσάκις χειμαζόμενος ὁ ναύτης τοῦ Αἰγαίου
Ἄσυλον εὗρεν εἰς αὐτὸν τὸν ἔρημον λιμένα,
Καὶ εἰς τὰ σκότη ἤκουσε θηρίου ἐρημαίου
Φωνάς, καὶ εἶδε φάσματα σφαγίων δεσμευμένα!

Τοιαύτη φεῦ! καὶ τῶν ἐθνῶν ἡ μοῖρα! καὶ τὸ πνεῦμα
Μάτην ζητεῖ τὴν κέλευθον νὰ εὕρῃ τῶν πραγμάτων!
Ὁμοίως ἐμελέτησε τὸ τοῦ Εὐρίπου ῥεῦμα·
Συνεῖδε τὸ μυστήριον ἐκείνων τῶν κυμάτων;

Πλὴν καθ' ἣν ὥραν εἰς τὸ φῶς ἐπλάνων τῆς σελήνης
Τὸ βῆμα καὶ τῆς μούσης τὴν μελέτην, ἡ ψυχή μου
Μυστηριῶδες θέλγητρον ᾐσθάνετο εἰρήνης
Πρὸ τῶν ἀστέρων, τῶν ἀκτῶν, τῶν λόφων τῆς ἐρήμου.

Ἐρέτρια! ὦ σεβαστὸν ἐλευθερίας θῦμα,
Ἀνέστ' ἡ μήτηρ σου Ἑλλὰς, καὶ οὐ ἐξύπνα ἤδη·
Ἀσπάζεταί σου τὰς ἀκτὰς τὸ τοῦ Αἰγαίου κῦμα,
Κ' ἡ αὔρα εἰς τὴν λύραν μου μολπὰς εὐθύμους δίδει.

Καὶ πρώτη αὕτη χαιρετᾷ τὸ ἄστρον σου τὸ νέον,
Ἐκ τῶν πρασίνων λόφων σου προβαῖνον, καὶ ἡσύχως
Μέλλοντος σέλας ἱλαρὸν σκορπίζον καὶ ὡραῖον!
Τὸ ἐπιβλέπει ἡ πατρὶς καὶ τέρπετ' ἐνδομύχως.

Ὡς νύμφαι ὠκεάνειοι αἱ νῆες τῶν Ψαραίων
Εἰς τὰς ἀκτάς σου προσφιλῆ εὑρίσκουσι ξενίαν,
Κ' ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν πάλ' Ἐρετριέων
Ἱδρύουν συνταγματικὴν καὶ νέαν πολιτείαν.

Ψαραῖοι, οἱ ἀγῶνές σας ἦσαν λαμπροὶ, μεγάλοι,
Ὡς μέγας ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ἀνεγέρσεώς μας·
Πρὸς τὰ τοσαῦτα τρόπαια τῶν θαλασσῶν μας πάλλει
Τὸ στῆθος κ' ὑπερήφανος ὑψοῦτ' ὁ λογισμός μας!

Ἀφοῦ τὴν φίλην νῆσον σας ὑπὲρ ἐλευθερίας
Ἐχάσατε κ' ἐμείνατε φερέοικοι, θλιμμένοι,
Πλήρης ἐλπίδος ἀγαθῆς ἡ γῆ τῆς Ἐρετρίας
Ἀπὸ σᾶς νέαν καλλονὴν καὶ ὄλβον περιμένει.

Ὦ! χαίρετε οἱ ῥίψαντες τοὺς πρώτους θεμελίους
Κ' ἱδρύσαντες τῆς Πίστεως τοὺς οἴκους καὶ τῶν Φώτων.
Ἀρχὴν ποιεῖτε πρὸς σκοποὺς μονίμους καὶ ἁγίους,
Διότι πρέπει τὸν Θεὸν νὰ εὐλογῶμεν πρῶτον.

Χ. Α. ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ.

(*) Ἐνταῦθα συνέβη προφανὴς ἱστορικὴ λήθη· ἡ Ἐρέτρια εἶχεν ἀναλάβει ἐκ τῆς Μηδικῆς καταστροφῆς, αἱ τριήρεις αὐτῆς παρευρέθησαν εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, καὶ ἐξηκολούθει ἀκμάζουσα καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. (Σημείωσις τοῦ 1856).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Σπυρίδωνος Τρικούπη Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Τομ. ά. β' καὶ γ'. ἐν Λονδίνῳ ᾳωνγ—στ'.

Ἀναγγέλλομεν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γ' τόμου τῆς Ἱστορίας τοῦ Κ. Σ. Τρικούπη, μαθόντες αὐτὴν ἐκ τῶν Ἀγγλικῶν ἐφημερίδων. Παραθέτοντες μάλιστα καὶ τὴν κρίσιν μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τῆς The Saturdey review (τῆς 6 Δεκεμβρίου 1856), ὅπως ἴδωσιν οἱ ἡμέτεροι ἀναγνῶσται πῶς περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου συγγράμματος σκέπτονται οἱ σοφοὶ τῶν Ἄγγλων, ἐπικαλούμεθα τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἴς τινας τῶν δοξασιῶν τοῦ ἐπικριτοῦ. Αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀφορῶσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἣν δικαίως ἐγκωμιάζει ὁ Βρεττανὸς, αἱ δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐτήν. Παράδοξον δὲ εἶναι ἀληθῶς πῶς καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν, καθ' ἣν μυριάδες δυτικῶν Εὐρωπαίων, στρατιωτικῶν, πολιτικῶν καὶ λογίων, ἀνέβησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, οὐ μόνον αἱ ἡμαρτημέναι ἰδέαι περὶ τῶν κατ' αὐτὴν δὲν ἐπανωρθώθησαν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐκρατύνθησαν, καὶ ὡς ἀξιώματα καθιερώθησαν. Καὶ δημοσιογράφοι, καὶ ἱστορικοὶ, καὶ, τὸ χείριστον, οἱ κυβερνῶντες αὐτοὶ τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν, ἐπαναλαμβάνουσιν ἢ ἀντιγράφουσιν ἀβασανίστως ἀλλήλους, τοῦτο κἂν μὴ ἐννοοῦντες ὅτι διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτῶν εἰς τὰ ἐσφαλμένα περιπλέκουσι καὶ δυσδιάλυτον ἔτι μᾶλλον καθιστάνουσι τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, ὑπὲρ τῆς λύσεως οὗτινος τοσαῦτα ἐμόχθησαν, τοσαῦτα ἐδαπάνησαν, καὶ χειμάῤῥους αἵματος ἔχεον. Εἰ δὲ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅσα ἐῤῥέθησαν καὶ λέγονται, ὅσα ἐγράφησαν καὶ γράφονται, εἰ πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ὡς ἀλήθειαν τὰ πρωτόκολλα καὶ τὴν συνθήκην τῆς ἐν Παρισίοις Συνεντεύξεως, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν προκαλεσθέντα *Χάτι χουμαγιοὺν*, σκοπὸς κυρίως τῶν τόσων ἀγώνων καὶ τῶν τόσων θυσιῶν ὑπῆρξεν ἡ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἐνίσχυσις καὶ ὁ ἀνδρισμὸς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, διὰ τῆς συγχωνεύσεως καὶ τῆς συμπήξεως ἁπάντων ἀδιακρίτως τῶν στοιχείων ὅσα συγκροτοῦσι τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς· ἴσα δικαιώματα, ἴσα βάρη, ἴσαι τιμαὶ, ἰδοὺ οἱ στύλοι δι' ὧν ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ στηριχθῇ τὸ καταῤῥέον κράτος, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἰσότητι ἐκρεμάσθησαν ὅλοι οἱ νόμοι καὶ ὅλοι οἱ προφῆται. Καὶ τῳόντι, οὐδεμία ἐπικράτεια ἐμπεριέχει στοιχεῖα ἰσχύος καὶ μονιμότητος, ὅσον ἐκείνη ὅπου ἐλλείπουσιν αἱ πολιτικαὶ διακρίσεις, καὶ προστατεύονται ἐπίσης τὰ συμφέροντα ὅλων. Ἡ θεωρία ἄρα ἥτις ἐγένετο δεκτὴ παρὰ τοῦ συμβουλίου τῶν δυναστῶν τῆς γῆς, σοφὴ καὶ ἁγία· ἀλλὰ πῶς διαπράσσεται; — πρᾶγμα ἀπίστευτον! — διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς πάντη ἀντιθέτου ἀρχῆς. Ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ 1453 μέχρι τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 ἔτους, ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου καὶ μετ' αὐτὸν, πάντες οἱ δουλωθέντες, εἰς ὁποιανδήποτε φυλετικὴν διαίρεσιν ἀνῆκον, ὠνόμαζον ἑαυτοὺς Χριστιανοὺς (*), καὶ ἐθεωροῦντο ὁμοεθνεῖς· πάντες ὁμοίως ἐπολιτεύοντο πρὸς τὴν ἐξουσίαν, καὶ πάντες ἀνεξαιρέτως ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συμφέρον, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν εἶχον· διότι, ὡς κοινὰ ἦσαν τὰ παθήματα, οὕτω κοινὴ ἦτο καὶ ἡ σημαία. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται πάντας τοὺς δεδουλωμένους διὰ μιᾶς καὶ μόνης ἐπικλήσεως διέστελλον, *Ῥωμαίους* ἀποκαλοῦντες· οὐδὲ συγκατετίθεντο οἱ δοῦλοι νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων δι' ἑτερωνυμιῶν. « Les Bulgares, λέγει ὁ K. Cousineri, πρόξενος Γάλλος ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐν τῷ περὶ Μακεδονίας σοφῷ αὐτοῦ συγγράμματι (Τόμ. Α'. σελ. 76), se vantent d'être Grecs... car ils semblent se croire plus distingués lorsqu'ils ont suivi des écoles grecques, et qu'ils y ont acquis des connaissances que la seule éducation bulgare ne peut leur donner ».

Καὶ ὅμως, τὴν σύμπνοιαν, τὴν ἀδελφότητα, τὴν ὁμογένειαν αὐτὴν ὑπάρχουσαν, ἀγωνίζονται νὰ κατακερματίσωσιν ἰδίαις χερσὶν οἱ ὁμολογήσαντες αὐτὴν ἀναπόφευκτον εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας· ἀπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς κυβερνώσης σήμερον τὴν Εὐρώπην Ἀγγλίας, μέχρι τοῦ ἐπικριτοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πάντες ἁμιλλῶνται τίς ν' ἀποδείξῃ κάλλιον δι' αὐτογνωμόνων καὶ ἰδανικῶν φυλετικῶν διαιρέσεων καὶ ὑποδιαιρέσεων, χρησίμων τὸ πολὺ ὡς γνωρισμάτων τοπογραφικῶν πρὸς τοὺς συγγράφοντας γεωγραφίας διὰ τὰ σχολεῖα, ὅτι ἕκαστος σχεδὸν κάτοικος τῆς Ἀνατολῆς, ἀνήκει εἰς χωριστὴν ἐθνικότητα, εἰς χωριστὸν θρήσκευμα. « La population chrétienne, ἔλεγεν ἀπὸ τοῦ βήματος τὴν 31 Μαρτίου 1854 διὰ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὁ λόρδος Πάλμερστων, αὐτὸς ὁ ἀποκρούσας μὲν ὡς ἐπίφοβον πᾶσαν προστασίαν τῆς Ῥωσίας ἐπὶ τῶν χριστιανῶν τούτων καθὸ *πολυαρίθμων*, μὴ φοβούμενος δὲ τὰς ἀντιφάσεις, est divisée en plusieurs sectes religieuses et en nationalités différentes; le fractionnement en est multiplié. » Οὕτω καὶ ὁ προκείμενος ἐπικριτὴς, νῦν μὲν κακίζει τὸν συγγραφέα τῆς Ἱστορίας ὡς μὴ καταδείξαντα ἀποχρώντως τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν τῶν Σουλιωτῶν, τῶν Σπετσιωτῶν καὶ τῶν Ὑδραίων, ἄλλοτε δὲ κατακρίνων τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐν Δακίᾳ, παρομοιάζει αὐτὴν πρὸς τὴν κατοχὴν τῶν Ῥώσων, τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αὐστριακῶν. Ἀλλ' εἴ ποτε ἡμάρτησεν ὁ Κ. Τρικούπης, ἡμάρτησεν ὅσον καὶ οἱ δοκιμώτεροι τῶν ἱστοριογράφων τῆς Ἀγγλίας, ὁ Hume καὶ ὁ Macaulay,

(*) « Demandez à cet homme courbé sur la charrue, ou bien au matelot qui manœuvre péniblement la rame, qui il est. Son front, hâlé par le soleil, se relève pour attester qu'il est l'homme de la croix; et il répond sans hésiter: je suis chrétien. Jamais il n'a balancé à prendre ce titre glorieux, même devant l'ennemi de la foi. » POUQUEVILLE, Voyage dans la Grèce. Tom. IV, p. 405.

οἵτινες οὐδὲ κἂν ὑπέδειξαν ὅτι Δανοὶ ἢ Σάξωνες ἦσαν ὁ Marlborough καὶ ὁ Wellington, καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς συμπολεμήσαντες. Οὔτε ἔπρεπε ν' ἀγνοῇ ὁ ἐπικριτὴς ὅτι ἡ ἐν Δακίᾳ ἐπανάστα ις ἐγένετο πρὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ Βλάχου Θεοδώρου Βλαδιμιρέσκου καὶ τῶν ἐπίσης Δακῶν Πανδούρων.

Ἀγνοοῦμεν πόθεν ἔμαθεν ὁ Ἄγγλος ἐπικριτὴς ὅτι ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς αὐτῆς ἀμεροληψίας ἡ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἔτυχεν εὐμενοῦς, ὅσον ἔδει, ὑποδοχῆς ἐν Ἑλλάδι. Ναὶ μὲν ἡ ἀμεροληψία εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα, οὐχὶ ἔλλειψις ἀλλ' ἀρετὴ τῆς Ἱστορίας ταύτης· ἀλλ' ὡς ὁ Θουκυδίδης δὲν κατεκρίθη διὰ τὸ φιλαλήθες αὐτοῦ, ἢ ὁ Τάκιτος διὰ τὴν αὐστηρότητα μεθ' ἧς μαστίζει τὴν τυραννίαν καὶ τὴν κακίαν, ἢ ὁ καθ' ἡμᾶς Thiers διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πατριωτισμὸν δι οὗ ἀποθεοῖ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, θυσιάζων ἐνίοτε καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν (*), οὕτω καὶ ὁ Κ. Τρικούπης ἐπῃνέθη μάλιστα παρ' ἡμῖν διὰ τὸ μετριοπαθὲς τῶν κρίσεών του. Εἴ τις ὑπῆρξε ψυχρότης περὶ τὴν ὑποδοχὴν προῆλθεν ἐκ δύο ἄλλων αἰτίων, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἀποκαλύπτει καὶ αὐτὸς ὁ ἐπικριτὴς ὁμιλῶν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Βότσαρη, ἐκ τῆς ἀσθενοῦς, λέγομεν, περιγραφῆς ἐξόχων τινῶν ἀνδραγαθημάτων, καὶ ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ ὕρους τῆς συγγραφῆς.

Καθ' ἡμᾶς ὅμως εὐκόλως ἐξηγοῦνται ἀμφότεραι αἱ ἀποδιδόμεναι αὐταὶ τῷ ἡμετέρῳ ἱστοριογράφῳ ἐλλείψεις. Εἴδομεν ὅτι ἡ ἐπικρατεστέρα ἰδιότης τοῦ Κ. Τρικούπη εἶναι ἡ ἀμεροληψία. Κυριευόμενος ὅλος ὑπὸ τῆς ἰδέας ταύτης, καὶ φοβούμενος μὴ, παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὃν ἐξήγειρον ἐν τῇ φιλοπάτριδι αὐτοῦ καρδίᾳ τὰ ἔνδοξα ἔργα τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων ὁμογενῶν, ραιδρύνῃ πλέον τοῦ δέοντος δι' ἀνθέων τὰς ὑποτυπώσεις αὐτοῦ, μὴ ἀντὶ ἱστορίας ψάλῃ, ὡς σύνηθες τῆς ἐξιστοροῦσι τὰ τῆς ἰδίας πατρίδος, διθύραμβον, συνεκέρασε τὰ χρώματα αὐτοῦ. Παράδοξον δὲ δὲν εἶναι εἰ μὴ ἐγένετο πάντοτε ἡ κρᾶσις σύμμετρος, εἰ λανθάνουσα ἐσθ' ὅτε ἡ εὐσυνείδητος χεὶρ, ὑπεμέλανε τὴν μίλτον αὐτῆς.

Τὸ δὲ περὶ τῆς γλώσσης, πρόκειται πάντοτε ζήτημα. Ἐν τῷ εὐρυχώρῳ τούτῳ ἀγρῷ ὅπου ἕκαστος καλλιεργεῖ κατὰ τὴν ἰδίαν μέθοδον, δύσκολον εἰσέτι ν' ἀποφανθῶμεν τίς ἡ ἐντελεστέρα, ἀν ποτε ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχει τις τοιαύτη. Ἓν τι μόνον εἶναι βέβαιον· ὅτι τὸ χθὲς ἀποπνέον ἄκρατον ἑλληνισμὸν καὶ γραφόμενον, σήμερον θεωρεῖται καὶ λεγόμενον, χυδαῖον· ἡ δὲ ῥαγδαία καὶ ἀεικίνητος αὐτὴ ἀνάπτυξις δὲν προέρχεται πλέον ἐκ λογιωτατιστικοῦ ζήλου· κούφους μάλιστα ἠθέλομεν ἀποκαλέσει ἐκείνους ὅσοι ὠνόμασαν ἀρχαϊκώτερον τὸ νερὸν ὕδωρ νομίζοντες ὅτι ἀποδείκνυται γλυκύτερον, ἢ τοὺς βαπτίσαντας τὸ κρασίον οἶνον διότι ἀγαπῶσι νὰ ῥοφῶσιν αὐτὸ ἄκρατον, ἀλλ' ἐκ τῆς ῥλεγμαινούσης δυνάμεως τῶν χυμῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ, βαθύτατα αἰσθανομένου ὅτι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς γλώσσης αὐτοῦ διετήρησεν ἐν ἡμέραις δουλείας τὴν ἐθνικὴν ὕπαρξιν, ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς κατεκτήσατο καὶ ἐλευθερίαν καὶ συμπαθείας, ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς προσδοκᾷ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ δὲν ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ἁπλοῦν φυλετικὸν γνώρισμα, ὡς ἁπλῆ expression geographique, ὅπως ἔλεγεν ἄλλοτε διὰ τὴν Ἰταλίαν ὁ Μεττερνίχος, ἀλλ' ὡς δύναμις ἐπιβάλλουσα τὸν γλυκύτατον ζυγὸν τῆς ἑνότητος, ὃν ἀπὸ πολλοῦ ἐξασθενίσαντες ἐπιβουλεύονται οἱ ἰσχυροὶ αὐτῆς ἐχθροί, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀγωνίζονται σήμερον νὰ κατασυντρίψωσι διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι ὁ γράφων ὀφείλει, οὐ μόνον νὰ παρακολουθῇ κατὰ πόδας τὰς ἀλληλοδιαδόχους φάσεις τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ νὰ μελετᾷ αὐτὰς ἀδιακόπως ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, ὅπου, ἐλευθέρου ὄντος καὶ ὅλως Ἑλληνικοῦ τοῦ πολιτεύματος, ἡ περὶ τὸ ὕρος πρόοδος γίνεται ἐξ ἀνάγκης ταχυτέρα ἢ κατὰ πᾶσαν ἄλλην Ἑλληνικὴν χώραν.

Ἵνα κρίνωμεν λοιπὸν δικαιώτερον περὶ τοῦ ὕρους τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πρέπει νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη, καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἤρξατο ἡ δημοσίευσις αὐτῆς. Ὁ συγγραφεὺς ἠθέλησε καὶ προχωρῶν νὰ τηρήσῃ ἀναλλοιώτους τοὺς αὐτοὺς κανόνας οὓς παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς, καὶ νὰ μὴ ὑποταχθῇ εἰς τὴν ἀλλοίωσιν ἣν καθ' ἑκάστην πάσχουσιν οἱ γράφοντες ἐν Ἑλλάδι, ἀκολουθοῦντες τὴν καθημερινὴν πρόοδον ἣν πρὸ μικροῦ ἐδείκνυομεν.

Ὅσοι ἄρα δὲν ἐθεώρησαν ἐν γένει τὸ ὕρος τῆς ἱστορίας τοῦ Κ. Τρικούπη ὑπὸ τὴν ὄψιν ταύτην, ἐκείνων αἱ κρίσεις ἀπέβησαν ἴσως αὐστηραί, ὡς λέγει ὁ Ἄγγλος ἐπικριτής.

Μετὰ περιεργείας θέλομεν ἀναγνώσει καὶ τὰς παρατηρήσεις ὅσας οὗτος ὑπόσχεται νὰ δημοσιεύσῃ περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν· ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν ταύτην ὀνομάζει *νεοελληνικὴν*, καὶ διὰ τοῦτο ροβούμεθα μὴ τὰς παρατηρήσεις, σαθρὰν ἐχούσας τὴν βάσιν, ἀναγκασθῶμεν νὰ κατατάξωμεν μετὰ τῶν περὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων εἰδήσεων, περὶ ὧν ἐλέγομεν προλογίζοντες, ἢ μετὰ τῆς ἄλλης ἐκείνης ἣν αὐτὸς οὗτος δίδει λέγων, ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐζήτησαμεν *Ἄγγλον βασιλέα*, καὶ ἀπελπισθέντες ἐτράπημεν πρὸς τὴν Βαυαρίαν.

(*) Ἐν τῷ Θ' τόμῳ τῆς ἱστορίας Du Consulat et de l' Empire (σελ. 422), λέγει ὁ Κ. Thiers ὅτι ὁ στρατηγὸς τῶν Ἄγγλων Moore εἶχε διακόσιοι 16—17 χιλιάδες στρατιωτῶν. Ἐν δὲ τῇ ἑπομένῃ σελίδι καὶ τῇ μετ' αὐτὴν προστίθησιν, ὅτι οἱ Γάλλοι συνέλαβον ἐξ αὐτῶν πρῶτον μὲν 700—800, ἔπειτα δὲ 2,000. Ἐπιτρέπει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκ τῶν συγκροτούντων τὸν στρατὸν τοῦ Moore, ὅταν πολλοὶ ἀσθενεῖς, τραυματίαι καὶ κρωτηριασμένοι, ἔπεμπε διὰ τοῦτο καὶ ἐπεβίβασθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Ἐὰν, παραδεχόμενοι τὸν ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου ὁριζόμενον ἀνώτερον ἀριθμὸν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, τὸν τῶν 17 χιλιάδων, ἀφαιρέσωμεν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας 2,800, ἀπολείπονται 14,200. Ἀφαιρουμένων δὲ καὶ τῶν νοσούντων καὶ τῶν τραυματισθέντων κλ., μόλις ὁ μάχιμος στρατὸς θέλει σύγκεισθαι ἐκ 13 χιλιάδων. Καὶ ὅμως αὐτὸς οὗτος ὁ Κ. Thiers, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ἧτταν τῶν συμπολιτῶν του, βεβαιοῖ εὐθὺς ἐν τῇ ἑπομένῃ σελίδι (423), ὅτι ὁ Moore παρέταξεν εἰς μάχην 17 ἢ 18 χιλιάδας στρατιωτῶν.

Ἰδοὺ τὸ ἄρθρον τῆς Saturday review·

« Παράδοξον ἴσως φανῇ πρός τινας τῶν ἡμετέρων λογίων, ὅτι μετὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Θουκυδίδου ἤκμασαν καὶ συνέγραψαν Ἕλληνες ἱστορικοί· πιθανὸν δὲ καὶ νὰ μὴ πιστεύωσιν ὅτι ἱστοριογράφος, Ἕλλην τὸ γένος, συγγράφων τὴν Ἱστορίαν τῆς ἰδίας πατρίδος ἑλληνιστί, διατρίβει ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Βρεττανίας. Καὶ ὅμως ὁ παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Λονδίνου πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος Στυρίδων Τρικούπης, εἶναι ὁ τοιοῦτος ἱστορικός. Ἴσως πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν εἶδον τὸ ὄνομα τοῦ Κ. Τρικούπη ἐν τῇ *αὐλικῇ ἐγκυκλίῳ*, ἀγνοοῦντες ὅτι οὗτος προήγαγεν ἔργον ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ἀποδεικνῦον αὐτὸν, καὶ δικαίως, δὲν τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν δεύτερον Θουκυδίδην, ἀλλὰ βεβαίως δεύτερον Πολύβιον. Καὶ ἀληθῶς, ἡ προσάλληλος θέσις ἀμφοτέρων τούτων τῶν συγγραφέων ἔχει μεγίστην ἀναλογίαν. Ἕκαστος αὐτῶν συγγράφει τὴν ἱστορίαν τῶν ἀγώνων τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ἤτοι Ἑλλάδος ἀνακυπτούσης διὰ τῶν ἰδίων ἀγώνων ἀπὸ ξένης δουλείας· ἕκαστος συγγράφει μετὰ τὸ τέλος τῆς πάλης, καὶ ὅτε τὸ ἀναγεννηθὲν ἔθνος ἐνήνει ἢ ἐν μέρει ἐξέκλινε. Καταῤῥονῶν τὰς συκοφαντίας τὰς παριστώσας τὴν Ἑλλάδα ὡς μηδὲν κερδήσασαν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μηδαμῶς προοδεύσασαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της, καὶ ἀποκρούων τὰ παράλογα συμπεράσματα τὰ προσάπτοντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς μωρίας καὶ τὰς ῥαδιουργίας τῶν Γάλλων, Ἄγγλων, Ῥώσσων καὶ Βαυαρῶν ενεργετῶν της, ἀναγωρίζει ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Κ. Τρικούπης ὅτι τὸ ἔθνος του οὔτε τοσοῦτον ἐκέρδησεν, οὔτε τοσοῦτῳ ταχέως προώδευσεν ὅσον προσεδοκᾶτο πρὸ τριάκοντα ἐτῶν. Ὅπως ὁ Πολύβιος οὕτω καὶ ὁ Τρικούπης γράφει ἢ ἐξ οἰκείας ἀντιλήψεως, ἢ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοπτῶν, περὶ γεγονότων, καθ' ἃ ἀμφότεροι κατεῖχον ἔντιμον μὲν θέσιν, οὐχὶ ὅμως ἐκ τῶν πρώτων. Ὡς καὶ ὁ Πολύβιος οὕτω καὶ ὁ Τρικούπης εἶναι Ἕλλην ἐπίσης εἰδὼς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ τὰ τῆς ἀνωτέρας πολιτικῆς καὶ διπλωματίας. Ἡ Ῥώμη καὶ τὸ Λονδῖνον ἔδωκαν πρός τε τὸν Ἀρκάδα καὶ τὸν Αἰτωλὸν ἱστορικὸν ἐκτενεστέρας εἰδήσεις περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἢ ὅσας ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ὁ Ἀθηναῖος αὐτῶν πρόδρομος.

»Ἡ *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως* εἶναι συνέχειά τις φυσικὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Κ. Φίνλεϋ *Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς καὶ Ἑνετικῆς ἐξουσίας*. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κ. Φίνλεϋ, εἰ καὶ φίλος εἰλικρινὴς, καθ' ἡμᾶς, τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, εἶναι ὅμως αὐστηρὸς αὐτῶν τιμητὴς, περαίνει τὸ ἔργον αὐτοῦ δι' ἐντόνου ὑπερασπίσεως τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς δικαίας, πολιτικῆς καὶ ἐγκαίρου, περιττὸν νομίζομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς ταῦτα. Ἐπενθυμίζομεν μόνον πρὸς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ὅτι οὐδόλως εἰσὶν οἱ Ἕλληνες ὑπεύθυνοι διὰ τὰ ἐνεστῶτα ὅρια τῆς πατρίδος αὐτῶν. Τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον εἶναι ἐλάχιστον τμῆμα τῆς Ἑλλάδος, ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις ἐγένετο ὑρ' ἁπάσης τῆς Ἑλληνίδος φυλῆς, ἥτις πρῶτον μὲν κατεστήσατο πολίτευμα δημοκρατικὸν, ἔπειτα δὲ ἐπεκαλέσθη Ἀγγλικὴν προστασίαν καὶ Ἄγγλον ἡγεμόνα· καὶ μόνον ἀφοῦ ἡ Ἀγγλία ἀπέῤῥιψε τὰς προτάσεις ταύτας, ἐτράπη ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ Ῥώσσους δικτάτορας καὶ Βαυαροὺς ἀντιβασιλεῖς. Οὔτε ἡ ἐπανάστασις οὔτε τὸ μετ' αὐτὴν βασίλειον εἰσὶν ἀμόλυντα· ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει εὐθύνας διὰ μόνα τὰ ἴδια αὐτῆς σφάλματα, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὰ τῶν ἑτέρων.

»Εἰπόντες ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐγένετο ὑρ' ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐνοήσαμεν ὅτι καθ' ὅλον τὸ τοῦτο φυσικῶς δυνατόν. Δὲν ἐξανέστη βεβαίως οὔτε ἡ Κωνσταντινούπολις, οὔτε ἡ παράλιος Ἀσία ὅπου ἀπόλεμοι καὶ εὐάριθμοι Ἕλληνες ἐκατοῦντο διὰ δεσμῶν ἃ δὲν εἶχον ἐλπίδα νὰ διαῤῥήξωσιν· ἀλλὰ προτιμότερον ἦτο νὰ φρονευθῶσιν ὁπλοφοροῦντες ἐν ἀτοπασίᾳ καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ καὶ Ἀσιανοὶ Ἕλληνες, ἢ νὰ σραγῶ ιν, ὡς ἐσφάγησαν ἄνευ ἀντιστάσεως, εἰς ἐκδίκησιν ἐπαναστάσεως ἧς ἦσαν ἀμέτοχοι. Ὅπου ὅμως ἠδυνήθησαν νὰ ἐξεγερθῶσιν οἱ Ἕλληνες, ἐξηγέρθησαν. Καὶ Θεσσαλία καὶ Ἤπειρος καὶ Μακεδονία καὶ Χαλκιδικὴ καὶ Κρήτη καὶ Ψαρὰ, πᾶσαι αὗται αἱ ἐπαρχίαι ἐβράξαντο τῶν ὅπλων, καὶ τὰ σημερινὰ τοῦ βασιλείου ὅρια εἰσὶν ὡς ἔγγιστα αὐτὰ ἐκεῖνα ἅτινα ἀβοήθητοι οἱ Ἕλληνες ὑπερησπίσθησαν κατ' ἀβοηθήτων Τούρκων. Καὶ ἡ μὲν Μακεδονία καὶ ἡ Ἤπειρος ἀνεβοηλώθησαν, ἀλλ' οἱ μεγάθυμοι αὐτῶν ἐξόριστοι ἐξηκολούθησαν συμπαλαίοντες μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐν Δακίᾳ ἦτο καὶ ἠθικῶς καὶ στρατηγικῶς ἀδικαιολόγητος, ἐπὶ μόνον ὡς τις ἀντιπερισπασμός. Οἱ Δᾶκες εἶχον λόγους ν' ἀποστατήσωσι καὶ καθ' Ἑλλήνων καὶ κατὰ Τούρκων, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κατοχὴ δὲν ὑπῆρξε δικαιωτέρα τῆς Τουρκικῆς τῆς Ῥωσικῆς καὶ τῆς Αὐστριακῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κατήσχυνον οἱ Ἕλληνες δι' ἀτυχωρήτων ἀνοσιουργημάτων. Καὶ ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνωμεν ἐπιλήσμονες τῆς κατὰ Δραγατσάνιον αὐτοπαρνήσεως τοῦ Ἱεροῦ λόχου, καὶ τοῦ ἀκηλιδώτου ἡρωϊσμοῦ τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου.

»Ὁ ἱστοριογράφος δὲν κατέδειξεν ὅσον ἔδει ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο μόνον Ἑλληνική. Ναὶ μὲν οἱ Σλάβοι τῆς Τουρκίας ἀπέσχον· ἡ Σερβία ἐμάχετο ἰδίως ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀνεξαρτησίας, καὶ τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος δὲν ἐξηγέρθη, εἰ καὶ πολλοὶ Βούλγαροι ἐθελονταὶ καλῶς ὑπηρέτησαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ· ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ Ἀλβανοὶ καὶ ἐκινδύνευσαν καὶ ἐδοξάσθησαν ὅσον καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ ὀρεσίβιοι Σουλιῶται καὶ οἱ ναῦται τῆς Ὕδρας ὑπῆρξαν ἐκ τῶν κυρίων ἐρεισμάτων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος. Ὁ Μάρκος Βότσαρης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, δύο τῶν ἀγνοτέρων ἡρώων τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος οὐδὲ ῥανίδα

ἴσως εἶχον Ἑλληνικοῦ αἵματος. Καὶ ἀποδίδει μὲν ὁ Κ. Τρικούπης τελείαν δικαιοσύνην εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα αὐτῶν, δὲν καταδεικνύει ὅμως καὶ τὴν Ἀλβανικὴν αὐτῶν καταγωγήν. Τφόντι οἱ χριστιανοὶ Ἀλβανοὶ φέρονται ἀναγκαίως ὡς ἐκ τῆς ἰδίας θέσεως εἰς συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἐντεῦθεν ἡ Ἀλβανικὴ φυλὴ φαίνεται μᾶλλον Μωαμεθανικὴ ἢ ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι. Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες ἔζων πολλαχοῦ ἀνάμικτοι· ἐπρέσβευον τὸ αὐτὸ δόγμα, ὑπέφερον τὰ αὐτὰ ἀδικήματα, καὶ οὐδεὶς ἐτύγχανεν ἐπανορθώσεως ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ ἑτέρου. Οἱ Ἀλβανοὶ εἰ καὶ εὐάριθμοι συνεισέφεραν πολλὰ εὐγενῆ στοιχεῖα εἰς τὸ ἡνωμένον ἔθνος· πρὸ ὅλων ὅμως ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἦτο ἡ πλέον περιφωτισμένη καὶ προοδευτική· διὸ οἱ χριστιανοὶ Ἀλβανοὶ εὐχαρίστως ἑταυτίζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὐλάχιστον οἱ ἄρρενες παρεδέχοντο τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἰ δὲ καὶ τὰ χρονικὰ τῆς ἐπαναστάσεως κηλιδοῦσι πολλάκις αὐτελεῖς τοπικαὶ ἀντιζηλίαι καταισχύνουσαι Ἕλληνάς τε ἐπίσης καὶ Ἀλβανούς, δὲν ἀπαντᾶται ὅμως οὐδ' ἴχνος γενικωτέρας ἀπεχθείας μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων. Ὁ Ἀλβανὸς τῆς Ὕδρας δὲν ἠγάπα μὲν ἰδιαζόντως τὸν Ἕλληνα τῶν Ψαρῶν, δὲν εἶχεν ὅμως καὶ πλείονα ἀντιπάθειαν πρὸς αὐτὸν ἢ πρὸς τὸν γείτονά του τὸν Ἀλβανὸν τῶν Σπετσῶν.

» Τὸ ἐκδοθὲν μέρος τῆς Ἱστορίας φθάνει μέχρι τοῦ 1826 ἔτους, μετὰ τὸ τέλος τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο τὸ 1821· ἐντὸς δὲ ἑνὸς ἔτους ἀπηλευθερώθη μέρος τῆς Στερεᾶς ἴσον σχεδὸν πρὸς τὸ σημερινὸν βασίλειον, καὶ μέρος τῶν νήσων πολὺ πλέον ἐκτεταμένον τοῦ ἐνεστῶτος. Πιθανὸν δὲ νὰ ἐκέρδαιναν εὐρύτερα ὅρια οἱ Ἕλληνες εἰ συνέπραττον ἁρμονικώτερον· διότι τοιαύτη ἦτο ἡ μωρία τῶν Τούρκων, ὥστε χάρις αὐτῇ δὲν ἐνίγη ἡ ἐπανάστασις κατ' αὐτήν της τὴν γένεσιν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχον δίκαιον νὰ ἐλπίζωσιν ἐπὶ τὴν μωρίαν ταύτην ὡς καὶ ἐπὶ πᾶν ἄλλο φυσικὸν ἢ ἠθικὸν πλεονέκτημα. Τὸ 1822, 1823 καὶ 2824 ἔτος ἡ Ἑλλὰς κατέστη πολιτεία ἀνεξάρτητος. Οἱ Ὀθωμανοὶ κατεῖχον τέσσαρα μόνον φρούρια ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν, εἴτε ἐν τῇ Ἀρκτῴᾳ Ἑλλάδι εἴτε ἐν τῇ Χερσονήσῳ, εἶχον εὐτυχῶς ἀποκρουσθῆ ἅπασαι. Ἰδὼν δὲ ἐπὶ τέλους ὁ Σουλτάνος ὅτι ἡ ἀνάκτησις τῆς Ἑλλάδος ὑπερτέρα ἦτο τῶν δυνάμεών του, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ψιλῷ τῷ ὀνόματι ὑποτελοῦς αὐτοῦ. Καὶ κατὰ ξηρὰν μὲν ἡ δύναμις τοῦ Ἰβραΐμη κατίσχυτε τῶν Ἑλλήνων, ὁ στόλος ὅμως αὐτοῦ ἔμεινεν ἀδιάβλητος, καὶ αἱ νῆσοι ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι διὰ παντὸς κατά τε Τούρκων καὶ Ἀράβων ἀνεξάρτητον θαλασσοκρατορίαν. Τότε ἐπῆλθεν ἡ μεσολάβησις τῆς Δύσεως, ἡ μάχη τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐκστρατεία. Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν κρίνωμεν ἡμεῖς ταῦτα ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ δυτικοῦ συμφέροντος, πρὸς τοὺς Ἕλληνας οὐδὲν ἄλλο ἦταν, ὡς λέγει καὶ ὁ Κ. Γ. Βάουεν, ἢ ἁπλῆ ἐπανόρθωσις ἀδικήματος. Ἡ Ἑλλὰς ἴσχυε νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὴν κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τῆς Τουρκίας συναμα καὶ τῆς Αἰγύπτου· ξένη ἄρα ἐπικουρία ἐκ τοῦ ἑνός, ἀπῄτει ξένην ἐπικουρίαν ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους.

» Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως παρατηροῦμεν, ὡς καὶ κατὰ πᾶν ἐν γένει ἐπαναστατικὸν κίνημα, περίεργον μίγμα εὐγενεστάτων καὶ εὐτελεστάτων μερῶν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἐπικρατούντων ἐναλλὰξ ἐν τῷ αὐτῷ λαῷ, πολλάκις δὲ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις. Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὰ ἀδικήματα ὅσα ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες, τὸν λυμαντήριον χαρακτῆρα τοῦ ζυγοῦ αὐτῶν, τὴν παντελῆ κοινωνικὴν ἀποσύνθεσιν, καὶ τὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα ἐξ ὧν ἠναγκάσθησαν νὰ συμπήξωσιν ἐθνικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐθνικὸν στρατόν, ἀποροῦμεν μεγάλως πῶς τοσοῦτον εὐδοκίμησαν, πῶς αἱ ἐμφύλιοι αὐτῶν ἔριδες δὲν ἦσαν διαρκέστεραι, καὶ πῶς κατώρθωσαν ν' ἀντισταθῶσι μετὰ τοσαύτης ἀνδρίας πρὸς τὸν γίγαντα αὐτῶν ἀντίπαλον. Ἐν καταπλήττομεν τὴν προδοσίαν τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τὸ φιλοτάραχον τοῦ Κολοκοτρώνη, μὴ ἐπιλαθώμεθα τῆς ἀγνῆς καὶ ἀμωμήτου δόξης τοῦ Μιαούλη, τοῦ Βότζαρη καὶ τοῦ ἔτι ζῶντος Κ. Κανάρη. Βεβαίως προτιμότερον ἦτο ἂν ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ἔζων ἐν ἁρμονίᾳ· ἀλλὰ τιμητέον τοῦτον μὲν ὡς ἀνδρεῖον καὶ ἔντιμον στρατιώτην, ἐκεῖνον δὲ ὡς φιλόπατριν καὶ περιφωτισμένον πολιτικὸν ἄνδρα. Ὠμότητες καὶ ἐπιβουλαὶ ὑπῆρξαν πάντοτε ἡ σχεδὸν πάντοτε ἐν Ἑλλάδι, ἔργα ἀχαλινώτου ὄχλου, τῆς μάστιγος ταύτης καὶ αὐτῆς τῶν μᾶλλον δικαίων ἐπαναστάσεων· αἱ χεῖρες ὅμως πάντων τῶν ἀρχηγῶν, πολιτικῶν τε καὶ στρατιωτικῶν, πάσης μερίδος, εἰσὶ κατὰ τοῦτο ἐντελῶς καθαραί. Ἄλλως ὅμως ἐγένετο παρὰ τοῖς Τούρκοις· παρ' αὐτοῖς ὠμότης τε καὶ ἐπιβουλὴ, ὑπερεπλεόνασαν καὶ παρὰ τοῖς ἐξοχωτέροις τοῦ κράτους. Αὐτὸς ὁ Ἰβραΐμης, ὁ κατ' οὐδέτερον τούτων ἁμίαντος, ἦτο βεβαίως ἠπιώτερος τῶν προκατάχων του· εἰ δὲ καὶ τρομερώτερος πάντων τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν ὅμως καὶ αἰσθήματά τινα, ἐλάχιστα ἀνταιτιῆτως, ἐντίμου ἐχθροῦ. Οἱ μόνοι ἐκ τῶν Τούρκων οἵτινες ἐδείχθησαν φιλανθρωπότεροι, ἦσαν παραδόξως οἱ νομοδιδάσκαλοι τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, καθὸ πολλάκις ἀντισταθέντες πρὸς τὴν βαρβαρότητα καὶ ἠγεμόνος καὶ λαοῦ· ἀλλ' ἀντὶ τούτου μισθὸν ἐλάμβανον βασάνους καὶ μαρτύριον.

» Ἡ διήγησις συγχρόνων γεγονότων πρέπει νὰ γίνηται οὕτως ὥστε νὰ διατηρῆται ἄσβεστος καὶ διαρκὴς ἡ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου· καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ ἱστοριογράφος ἀπὸ τοῦ ἱστορικοῦ κριτικοῦ. Τὸ ἔργον ὅμως αὐτῶν μικρὸν διαφέρει. Ἵνα συγγράψῃ τις ἀληθῆ ἱστορίαν τοῦ τελευταίου πολέμου, ἀπαιτοῦνται αἱ αὐταὶ κριτικαὶ ἰδιότητες ὁποῖαι καὶ διὰ τὴν συγγραφὴν ἀνωτέρας ἱστορικῆς περιόδου. Καὶ νὴ Δία πολὺ δυσκολώτερον εἶναι νὰ συνάξῃ τις ὅλα τὰ ἔγγραφα, δημόσιά τε καὶ ἰδιωτικά, Ἀγγλικά, Γαλλικά, Τουρκικά, Σαρδικὰ καὶ Ῥωσικά, νὰ τὰ συγκρίνῃ ἀμερολήπτως καὶ νὰ δικάσῃ μετ' εὐθύτητος ἄνευ ἐθνικῶν ἢ προσωπικῶν κλίσεων, ἢ νὰ πράξῃ τοῦτο ἔχων ὑπ'

ὄψιν ἀντιθέτους διηγήσεις περὶ Κρομβέλλου καὶ Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. Καὶ εἰ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ὑπῆρξεν αὐτόπτης ἢ ἐνεργὸς, ὑπῆρξε βεβαίως εἰς μέρος τοῦ δράματος. Ὁ Κόβριγκτον ἢ ὁ Οὐίλλιαμς παρ' ἄλλων θέλουσι μάθει, ὁ μὲν τὰ κατὰ τὸ Κάρσιον, ὁ δὲ τὰ κατὰ τὴν Σεβαστούπολιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ εἶναί τις αὐτόπτης καὶ ἐνεργὸς ἔχει καὶ τοῦτο, πλὴν τῶν πλεονεκτημάτων, καί τινας δυσκολίας καὶ πειρασμούς. Δὲν ἦτο ἄρα εὔκολον τὸ ἔργον ὅπερ ἐπεχειρίσθη καὶ εἰς πέρας ἤγαγεν εὐτυχὴς ὁ Κ. Τρικούπης. Καθόσον δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἡ διήγησίς του εἶναι ὅσον ἔνεστιν ἀμερόληπτος. Εἶναι μὲν Ἕλλην καὶ Ἕλλην φιλόπατρις καὶ ἔνθους, ἀλλὰ πιστῶς ἀναγράφει καὶ μετ' αὐστηρότητος ψέγει πᾶσαν ὠμότητα ἢ ἐπιβουλὴν ἢ περιφιλαυτίαν ἢ ἀμέλειαν ἢ φρατριασμόν, ἅτινα κατῄσχυναν δυστυχῶς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Καὶ στηλιτεύει μὲν τὰς αἰτίας τοῦ κακοῦ λέγων ὅτι διδάσκαλοι τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξαν οἱ Τοῦρκοι, οὐδέποτε ὅμως ἀποκρύπτει ἢ δικαιολογεῖ αὐτό. Καὶ ὅταν ἀπαντᾷ παρὰ τῷ ἐχθρῷ πρᾶξιν φιλάνθρωπον ἢ δικαίαν, καταδεικνύει καὶ ἐπαινεῖ αὐτήν. Ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς ταύτης ἀπροσωποληψίας ἡ ἱστορία του ἔτυχεν ἐν Ἑλλάδι ὑποδοχῆς ἧττον εὐμενοῦς ἢ ὅσον προέβλεπέ τις περὶ τῆς ἐξόχου ἐθνικῆς ἐξιστορήσεως τοῦ μεγίστου τῶν ἐθνικῶν γεγονότων. Ἡ ἱστορία του εἶναι πλήρης, σαφὴς καὶ ἀπροσποίητος, ἄνευ μὲν ἐπιτετηδευμένης ῥητορείας, μετεωριζομένη ὅμως ἐνίοτε εἰς ὕψος φυσικῆς εὐγλωττίας, καὶ ἄλλοτε ἀναπτύσσουσα γαλήνην καὶ ἀρέλειαν. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Ἄγγλον ἀναγνώστην κατανταῖ συνεχῶς ὀχληρὰ ἡ μεγίστη λεπτολογία περὶ τὴν διήγησιν πολεμικῶν πράξεων ὑπὸ ἀνδρῶν καὶ ἐπὶ τόπων, ξένων πολλάκις καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς περὶ τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀσχολουμένους· ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἔχει, δὲν ἀμφιβάλλομεν, τὸ ἐπαγωγόν. Ὅπου δὲ πραγματεύεται περὶ ἀντικειμένων τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἡ διήγησις εἶναι πάντοτε νευρώδης καὶ πλήρης διαφέροντος. Ὁ Κ. Τρικούπης δὲν εἶναι στρατιώτης, ἀλλ' ἀνὴρ πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, καὶ λάμπει μάλιστα περιγράφων μετὰ πολλῆς σαφηνείας πολιτικὰ γεγονότα, ὡς τὴν πρὸ τοῦ ἀγῶνος κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὰς ἐπὶ τοῦ πολέμου ἔριδας αὐτῆς, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Σμύρνῃ σφαγὰς, καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν ξένων Αὐλῶν. Λαμπρῶς δὲ ἐξεικονίζει τὸ μαρτύριον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος. Εὐστοχεῖ δὲ ὀλιγώτερον περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ ξηρὰν μαχῶν, διότι, καθ' ἡμᾶς, προσφυέστερα τῆς ἱστορίας πρὸς διήγησιν συγκροῦσεων τοιαύτης φύσεως, εἰσὶ τὰ *κλέφτικα τραγούδια*· ἀλλ' ἡ περιγραφὴ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Βότσαρη ἐφάνη ἡμῖν ἀσθενεστέρα ἢ ὅσον προσεδοκῶμεν. Μετὰ τὰ πολιτικὰ ὁ Κ. Τρικούπης εὐδόκιμος δεικνύεται περὶ τὴν διήγησιν τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρημάτων· αἱ περιγραφαὶ αὐτῶν ἀνώτεραι εἰσὶ τῶν περιγραφῶν τῶν κατὰ ξηρὰν μαχῶν, καὶ μετὰ σπανίας ζωηρότητος ἐξιστορεῖ τὰ κατορθώματα τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κανάρη, καὶ τῶν λοιπῶν ἡρώων τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἀλλὰ τὸ μέρος ὅπου ἀναδείκνυται ὑπέρτερος ἑαυτοῦ, ἐπικυροῖ τὸ λεγόμενον ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπικρατεῖ πολλάκις ἡ ἀγάπη ἰδίως τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐγεννήθησαν. Ὁ Κ. Τρικούπης ἔλκει τὸ γένος ἐκ Μεσολογγίου, οὗτινος αἱ δύο Ἑλληνικαὶ πολιορκίαι εἰσὶ τὰ λαμπρότερα γνωρίσματα τοῦ πολέμου, καὶ ὅπου μέλη τινὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἠγωνίσθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὸ ὄνομα τοῦ γενεθλίου αὐτοῦ τόπου τοσοῦτον τὸν ἀνυψοῖ ὑπεράνω ἑαυτοῦ, ὥστε αἱ περιγραφαὶ τῶν δύο ἐκείνων πολιορκιῶν εἰσὶν ἐκ τῶν δεινοτέρων ὅσαι ποτὲ ἐγράφησαν· καὶ ὡς φαίνεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ Κ. Γόρδωνος, δὲν ἐκθειάζει ὑπὲρ τὸ δέον τοὺς προμάχους τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλ' ὅπως ὁ Κ. Τρικούπης γράφει ἦττον ἐντόνως περὶ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, οὕτω ἀμφιβάλλομεν εἰ Ἀθηναῖος ἢ Πελοποννήσιος συγγραφεὺς παρίστανε τοσοῦτον ζωηρὰν καὶ εὔχρουν τὴν εἰκόνα τῶν πολιορκιῶν τοῦ Μεσολογγίου.

» Μένει ἔτι νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ τοῦ ὕφους τοῦ συγγράμματος καθόσον ἀναγεται εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, καὶ νὰ παραθέσωμεν τεμάχιά τινα τῆς ἱστορίας ».

ΠΕΡΙ ΕΡΥΘΡΩΝ ΧΡΩΜΑΤΩΝ,

Καὶ ἰδίως περὶ πορφύρας τῶν ἀρχαίων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μεταχειριζόμενα ἐρυθρὰ χρώματα, ἐν μέρει πρὸς ζωγράφισιν διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν ἀντικειμένων, λόγου χάριν τῶν ἐκ μαρμάρου κιόνων, τῶν τοίχων, ἐξάγονται ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τὰ ἀκόλουθα·

Τὸ κυριώτερον ἀνόργανον ἐρυθρὸν χρῶμα ἦτον ἡ κιννάβαρις, ἥτις ἀνωρύττετο ἐκ τῶν τοῦ Λαυρίου μεταλλορυχείων, καὶ ἥτις ἐχρησίμευεν, ὡς φαίνεται, πρὸς κατασκευὴν τοῦ μεταλλικοῦ ὑδραργύρου. Ἡ τεχνητὴ κιννάβαρις κατεσκευάσθη εἰς Ἀθήνας παρὰ τοῦ Καλλίου. Ἀνεμιγνύετο δὲ μετὰ τῆς κηρομαστίχης, καὶ τοῦ χρώματος τούτου ἐγένετο χρῆσις κατὰ διαφόρους ἀνάγκας. Ἕτερον ἐρυθρὸν χρῶμα ἦτον ἡ μίλτος, καὶ ἡ σιδηροῦχος ἄργιλλος, ἥτις ἀνωρύττετο ἐν τῇ Κέᾳ.

Μεταξὺ τῶν ὀργανικῶν ἐρυθρῶν χρωμάτων, ἐφαρμόσθησαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ῥίζα τῆς Ἀγχούσης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Διοσκόρου καὶ τοῦ Θεοφράστου, καθὼς καὶ τὸ μετὰ τῆς ῥηθείσης ῥίζης χρωματίζειν ἐκλήθη ἀγχουσίζειν. Ἕτερον ὀργανικὸν ἐρυθρὸν χρῶμα ἦτον τὸ ἐρυθρόδανον, καὶ τὸ χρωματίζειν μετ' αὐτοῦ ἐκλήθη ἐρυθροδανοῦν. Τῆς ῥίζης ταύτης μνημονεύεται καὶ ὁ Πλίνιος λέγων, **Radix est rubra tingendo idonea, et Rubai seu rubra quod lanae tinguntur colore rubro.**

Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι μνεία πολλάκις γίνεται τῆς πορφύρας, δὲν ἐνόμισα ἄποπον νὰ συλλέξω τὰ περὶ αὐτῆς.

Περὶ τῆς χρήσεως πορφύρας ἐν Τροίᾳ καὶ περὶ τῆς χρήσεως φοίνικος ἐν Μαωνίᾳ καὶ ἐν Καρίᾳ λόγος γίνεται εἰς τὸν Ὅμηρον. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρώτη ἐφημόσθη πρὸς ἐρυθρὸν χρωματισμὸν τῶν ἐσθήτων ὁ δὲ τελευταῖος πρὸς βαφὴν τῶν ἐλεφαντίνων ὀστέων **Purpura** καὶ **puniceum.**

Ἡ πορφύρα, ἥτις ἐχρησίμευε πρὸς βαφὴν τῶν λαμπρῶν ἐσθήτων τῶν ἀσιανῶν ἡγεμόνων 500 ἔτη π. Χ. ἦτον διαφορετικῆς φύσεως τῆς τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐπὶ τῆς διοικήσεως αὐτῶν μνεία γίνεται διαφόρων εἰδῶν πορφύρας. Πρὸς προαγωγὴν δὲ τοῦ καθολικοῦ ὑσγίνου χρώματος ἐγένετο χρῆσις δύο εἰδῶν κοχλιῶν, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐκλήθη **Murex** Κήρυξ, **Buccinun** καὶ τὸ ἄλλο πορφύρα **Pelagia purpurea.**

Ἀμφότεροι οἱ κοχλίαι ἀπεικονισμένοι εὑρίσκονται ἐπὶ νομισμάτων τῆς Τύρου, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἐγίνετο χρῆσις αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κατοικούντων πορφυροκατασκευαστῶν. Ὁ Ἀριστοτέλης περιέγραψε πρῶτος τοὺς κοχλίας τούτους λέγων, ὅτι τὸ τὴν πορφύραν περιέχον ὄργανον κεῖται μεταξὺ τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ αὐχένος. Ἡ κατασκευὴ τῆς πορφύρας ἐγίνετο ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ καταστήματος τῶν πορφυροβαφέων, οὓς ὁ Πλίνιος **tingentium** καλεῖ. Ὁ πορφυροῦς ὀπὸς ἐκ τοῦ κοχλίου **Murex**, ἐβειξεν ἀλλοίωσίν τινα ἐκ τοῦ πορφυροῦ μᾶλλον εἰς τὸ ἐρυθρὸν, δὲν εἶχεν ὅμως μεγάλην διάρκειαν, καὶ διὰ τοῦτο συνεμιγνύετο μετὰ τῆς ἀληθοῦς πορφύρας τῆς ἐκ τοῦ κοχλίᾳ τοῦ ὀνομαζομένου πορφύρας. Ἀλλοιώσεις τοῦ χρώματος τῆς πορφύρας προήχθησαν διὰ τῆς προσθήκης φυτικῶν τινων ὀπῶν, καὶ ἔκ τινος λίαν σημαντικῆς σημειώσεως, ἥτις λέγεται ὅτι κατάγεται ἀπὸ Δημόκριτον ἐξ Ἀβδείρων, ἐξάγεται, ὅτι μετεχειρίσθησαν πρὸς προαγωγὴν πορφύρας **Colores herbaceos**, χρώματα φυτικά. Καὶ μεταξὺ τούτων μνεία γίνεται τῆς ἀγχούσης ῥίζης, τοῦ ἐρυθροδάνου, ῥόδου τοῦ Ἰταλικοῦ, τοῦ κόκκου δηλαδὴ τοῦ πρινοκόκκου· ὅτι μετεχειρίσθησαν τὸ τελευταῖον ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ κόκκου, ἐξάγεται ἐκ τοῦ Παυσανίου λέγοντος, ὅτι ὁ περὶ τὴν Ἄμφισσαν καὶ Φωκίδα συναγόμενος κόκκος παρεῖχεν ὡραίαν πορφύραν. Μεταξὺ τῶν διὰ τῆς πορφύρας χρωματισθέντων ὑλῶν ἡ κυριωτέρα ἦτο τὸ ἔριον, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐβάφη καὶ ἡ μέταξα· ἐπίσης δὲ καὶ ὁ βύσσος ἦτο πορφυρόχρους. Τὰ χρωματιζόμενα ἐβάφοντο οὐχὶ ὑφασμένα ἢ πλεγμένα ἀλλ' ἀκατέργαστα, καὶ μετὰ τὴν βαφὴν αὐτῶν ἢ ὑραίνοντο, ἢ κατ' ἄλλον τρόπον εἰργάζοντο. Τὰ σημαντικότερα καὶ τὰ πλεῖστα τῶν βαφείων ἦσαν ᾠκοδομημένα εἰς τὰς ὄχθας τῆς θαλάσσης οἱ δὲ καταγινόμενοι τὴν συλλογὴν τῶν κοχλιῶν ἐκαλοῦντο **Muricileguli, Conchyoleguli** ἤτοι πορφυρεῖς

Τοιαῦτα βαφεῖα, ἐν οἷς μόνον διὰ πορφύρας βαφὴ τῶν ὑρασμάτων ἐγένετο, ὑπῆρξαν ἴδιως εἰς Τύρον, Κῶ, Ἀμύκλας, εἰς Σάλωνα, Δκλματίαν, εἰς Λίσσαν ἐν Ἰστρίᾳ, εἰς Ἀγκώνην (ἑρημονῆσι), Συράκουσας, καθὼς καὶ εἰς τὴν Τίβα εἰς Αἴγυπτον.

Τὸ ἐμπόριον τῆς πορφύρας ἐξετάθη καθ' ὑπερβολὴν, ἀφοῦ τὸ χρῶμα τοῦτο μετὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἀλλοιώσεων ἐφημόσθη πρὸς βαφὴν διαφόρων ὑλῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐπροσπάθησαν, νὰ διατηρήσωσιν αὐτὸ πρὸς ἰδίαν των μόνον χρῆσιν, ὡς σημεῖον τοῦ ἀνωτάτου αὐτῶν ἀξιώματος· καὶ πρὸς τούτοις διὰ νὰ περιορίσωσι τὴν πολυτέλειαν, ἀπηγόρευσαν τὸ ἐμπόριον τῆς πορφύρας ἀπὸ τὴν Ῥώμην. Ὁ πρῶτος, ὅστις ἐξέδωκε περὶ τούτου πρόσταγμα ἀποβλέπον ἐλάττωσιν τῆς πορφύρας, ἦτο ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, εἶτα ὁ Νέρων ἐμπόδισεν αὐτὸ ἐντελῶς. Οἱ βαφεῖς εἶχον τὴν τέχνην νὰ διαποικίλλωσιν ἐπ' ἄπειρον τὸ χρῶμα τοῦτο, καὶ οὕτω καθίστων αὐτὸ λίαν ἀσπαστόν. Ἐκάλουν δὲ τὰς διαφόρους ἀλλοιώσεις αὐτοῦ **Lumen, nitor, splendor, fulgor, color insuspectu refulgens, versicolor, splendens, florens, micans.** Ἦν δὲ τὸ χρῶμα ἀνεξίτηλον· αἱ δὲ ἐσθῆτες καὶ οἱ μανδύαι, ὑφασμένοι ὅλοι ἐκ πορφύρας, ἦσαν σπανιώτατα ἀντικείμενα, καὶ μόνον οἱ ἡγεμόνες εἶχον τοιαῦτα. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ὁ πορφυροῦς μανδύας ἦτο τὸ τῶν τελετῶν φόρεμα, καὶ οἱ φέροντες αὐτὸ ἡγεμόνες ἐκαλοῦντο πορφυροφόροι, οὓς ὁ Ὁράτιος καλεῖ **Purpureos tyranos.**

Ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀθηνῶν ἐφόρουν πορφυροῦς μανδύας, καὶ ἐκ τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων ἐξάγεται ὅτι οἱ νικηφόροι ἀξιωματικοὶ ἐχρῶντο τῇ πορφύρᾳ· **toga picta, purpurea** καὶ **palmata.**

Οἱ μανδύαι τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἦσαν εἰργασμένοι καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τῆς πορφύρας, ἦσαν καὶ κεντημένοι μὲ χρυσοῦν ὕασμα, ὥστε ἡ ἔκφρασις **Purpuram sumere, Imperium sumere.**

Ἡ χρῆσις τῆς πορφύρας μετέβη καὶ εἰς ἄλλα ἀντικείμενα· λ. χ. εἶχον σάνδαλα ἐκ πορφύρας, ὡς καὶ μελάνην πορφυρᾶν, ἧς ἐχρῶντο οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, εἰς ὑπογραφὴν προσταγμάτων καὶ λοιπῶν· διὸ ἦτο ἀπηγορευμένη εἰς ἕκαστον ἄλλον αὐστηρότατα. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐσυγχωρήθη ἡ πορφύρα εἰς τὰς Ῥωμαίας κυρίας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ φορέσωσιν μανδύαν πορφυροῦν, **Vestis purpurea.**

M. AANAEPEP.

Η ΚΑΛΥΒΗ.

Διήγημα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε Φυλλ. 162.)

Διὰ νὰ διασκεδάσῃ ἡ Σοφία, ὁ πατήρ της τὴν ἔφερεν εἰς Παρισίους ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας, καὶ ἐδοκίμασε πολλάκις νὰ τὴν ὁμιλήσῃ περὶ γάμου. Ἦτο δεκαεννέα ἐτῶν, πολλοὶ συνέρρεον ζητοῦντες αὐτὴν, καὶ δὲν ἔμενεν εἰμὴ ἡ συγκατάθεσίς της. Ὁ δὲ ἐνωμοτάρχης ἦτο ἕτοιμος νὰ παραδεχθῇ τὴν πρότασίν της, καὶ τὴν ὑπέσχετο γάμον λαμπρὸν, ἀδάμαντας, στεφάνους, ἐσθῆτας, ἐνὶ λόγῳ πᾶν ὅ,τι ἤθελεν ἐπιθυμήσει. Ἀλλ' ἡ Σοφία ἔμενεν ἄκαμπτος

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ υἱὸς τινος ἐκ τῶν ἀρχαίων συνεδέλφων του ἦλθε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἐνωμοτάρχην. Ἦτο δὲ νέος εἰκοσιτριῶν περίπου ἐτῶν, τὸν μύστακα ἔχων στρεπτὸν, τὸν γέλωτα εὔκολον, καὶ φέρων ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς στολῆς του ἐπωμίδας ὑπιλάρχου τῶν λογχοφόρων ἱππέων. Τὸ σύνταγμά του ἐρρύρει εἰς Φονταινεβλὼ, καὶ κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πατρός του ἦλθε νὰ ἴδῃ τὸν ἀρχαῖον συστρατιώτην του Ῥουσέλ.

Ἀφοῦ συνωμίλησαν καὶ ἐδροσίσθησαν ὀλίγον διά τινων κρασοβολίων, διότι ὁ ἐνωμοτάρχης δὲν ἠγάπα ἁπλᾶς συνομιλίας, ὁ ὑπίλαρχος ἀναβὰς εἰς τὸν ὡραῖον του ἵππον διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Φονταινεβλὼ, ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶδε καὶ τελευταῖον τὴν ὡραίαν μορφὴν τῆς Σοφίας· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀνεγνώριζεν ὅτι ὁ νέος ἀξιωματικὸς ἦτο χαρίεις. Μαθοῦσα ἐκ νηπιότητός της νὰ τρέχῃ σέβας ἰδιαίτερον πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς, ἐθαύμασεν ἰδοῦσα ἀξιωματικὸν τόσῳ νέον νὰ φέρῃ ἐπωμίδας ὑπιλάρχου, ἐν ᾧ ὁ πατήρ της, καί τοι εἰκοσιπέντε ἔτη κατατρίψας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἦτο ἔτι ὑπαξιωματικός.

Ὁ ὑπίλαρχος ἦλθε καὶ δευτέραν φοράν, καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπισκέψεις του διέθρυπτον τὴν φιλαυτίαν τοῦ Ῥουσὲλ, τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ἔρχεται συνεχῶς· ἔκτοτε τοῦ νέου ἀξιωματικοῦ ὁ περίπατος ἐγίνετο πρὸς τὸ χωροφυλακεῖον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἤρχετο τρὶς ἢ τετράκις τῆς ἑβδομάδος· μετὰ ταῦτα δὲ ὁσάκις δὲν εἶχεν ὑπηρεσίαν. Ὁ δὲ ἐνωμοτάρχης, μαντεύων τὸν λόγον, ἠγάλλετο ἀναλογιζόμενος ὅτι θὰ ἔχῃ γαμβρὸν ἀξιωματικόν· ἀλλὰ δὲν εἶπεν οὐδὲ λέξιν πρὸς τὴν κόρην του.

— Ἂς ἀφήσωμεν, ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν, νὰ ἐνεργήσουν αἱ ἐπωμίδες.

Καὶ τῳόντι αἱ ἐπωμίδες ἐνήργησαν.

Καί τινα τῶν ἡμερῶν εὑρὼν ὁ ὑπίλαρχος μόνην τὴν Σοφίαν, διεκοίνωσε πρὸς αὐτὴν τὸν ἔνθερμον ἔρωτά του, εἰπών·

— Πρὶν νὰ ὁμιλήσω τὸν πατέρα σου, ἠθέλησα νὰ ἀκούσω τὴν γνώμην σου· ἔχω δὲ ἀπόφασιν νὰ ἀπομακρυνθῶ, ἐὰν κατὰ δυστυχίαν μου δὲν ἐπέτυχα νὰ σὲ φανῶ ἀρεστός.

Ἡ Σοφία ὅμως ἐνέκρινε τὴν πρότασιν, καὶ μὴ ἐνθυμουμένη πλέον τὸν Ἰσίδωρον, ὅστις ἄλλως δὲν ἔφερε χρυσᾶς ἐπωμίδας καὶ παράσημα καὶ ξίφος, ἔδωκε πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν τὴν ἄδειαν νὰ ὁμιλήσῃ τὸν πατέρα της. Καὶ τότε ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦλθε μόνος νὰ ζητήσῃ διὰ νύμφην του τὴν Σοφίαν. Φαντάσθητε ὁποία χαρά! Δύο ἀρχαῖοι φίλοι μὴ συναντηθέντες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πολέμων τῆς Ἱσπανίας, νὰ συμπαρευρεθῶσι μετὰ τόσα ἔτη! Ἔμεινε δὲ μετὰ τοῦ ἐνωματάρχου ἐωσοῦ ἐτελέσθη ὁ γάμος.

Ἡ Σοφία, ὑτέροτε ὡραία, ἐδέχθη τὰς συγχαριτηρίους εὐχὰς ὅλων τῶν φίλων καὶ οἰκείων, καὶ μετέβη εἰς Φονταινεβλὼ μετὰ τοῦ συζύγου της. Καὶ ἠγάπα μὲν τὸν ἄνδρα της· εἰς μάτην ὅμως ἠγωνίζετο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀρχαίαν κλίσιν· ἡ δευτέρα δὲν ἔχει πώποτε τὴν γλυκύτητα τῆς πρώτης· τὴν ἠγάπα δὲ καὶ ὁ σύζυγός της· ἠγάπα ὅμως ἐνθερμό-

τερον τὰς ἐπωμίδας τοῦ λοχαγοῦ, καὶ φαίνεται ὅτι ἐμερίμνα περὶ αὐτῶν πλειότερον.

Ὀχι πολὺ μετὰ τὸν γάμον τοῦτον, ἄνθρωπός τις ἀνέβαινεν ἀπὸ πρωΐας τὴν πρὸς τὴν καλύβην ὁδόν. Αἱ μακραὶ του δερμάτιναι περικνημίδες, τὸ πυροβόλον του κρεμάμενον ἀπὸ τῶν ὤμων του, καὶ μάλιστα ὁ σκύλος του, ὅστις, παρὰ τὰς φιλησύχους ἕξεις του, ἐπήδα βλέπων τὴν καλύβην, ὅλα ταῦτα ἐδείκνυον ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο ὁ Ἰσίδωρος.

Διευθυνθεὶς πρὸς τὸ μέρος ὅπου εἶχε ταφῇ ἡ μήτηρ του, εἶδεν ὅτι πάντα ἐξηλείφθησαν· ὁ οἰκοδεσπότης, θέλων νὰ ἐνοικιάσῃ ἢ νὰ πωλήσῃ τὴν καλύβην, καὶ φοβούμενος μήπως ἕνεκα τοῦ μνήματος μακρυνθῶσιν οἱ ἐνοικιασταὶ ἢ οἱ ἀγορασταὶ, ἐξερρίζωσε τὰς ἰτέας καὶ ἐξίσωσε τὴν γῆν.

Ἀγανακτήτας ὁ Ἰσίδωρος μόλις, κατώρθωσε νὰ εὕρῃ τὴν θέσιν τοῦ τάφου. Καὶ γονυπετήσας προσηυχήθη ἐπ' αὐτοῦ. Ἔπειτα δὲ ἀναχωρήτας ἔρριψεν ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ ἱεροσύλου βλέμμα ἀδημονίας ὥστε κατάραν. Ἡ καλύβη ἐκείνη εἰς ἣν τοσαῦτα ἔτη κατῴκησεν ἡ μήτηρ του, τῆς ὁποίας τὸν κῆπον ἐκαλλιέργησε μὲ τὰς χεῖράς της δὲν ἔσωζε πλέον οὐδὲ ἴχνος αὐτῆς!

Καὶ ἀναχωρήτας δι' ἀτραπῶν μόλις πατηθεισῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δάσος.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐτελεῖτο ἡ μνήμη τῶν κεκοιμημένων. Ὁ ἕτερος τῶν χωροφυλάκων καὶ ὁ ἐνωμοτάρχης ἐπανερχόμενοι ἔριπποι ἐκ τινος ἐκδρομῆς εἰς τὸ κατάστημα τῆς χωροφυλακῆς, ἐπεριπάτουν βραδέως συνομιλοῦντες.

— Καλὴν τὴν ἐπέτυχες, ἔλεγεν ὁ χωροφύλαξ· νὰ κάμῃς γαμβρὸν ὑπίλαρχον, ἔχοντα μάλιστα τόσῳ νέαν ἡλικίαν! ἠξεύρεις ὅτι θὰ γίνῃ καὶ ταξίαρχος καὶ μοίραρχος καὶ θὰ λάβῃ καὶ σταυρόν;

— Καὶ διὰ τί ὄχι καὶ συνταγματάρχης;

— Συνταγματάρχης! νομίζεις λοιπὸν, ἐνωμοτάρχα, ὅτι ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ συνταγματάρχης!

—Καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶναι, ἀνόητε, πῶς ἔγειναν;

— Βέβαια, ἔχεις δίκαιον. Καὶ πῶς ἔγεινεν ὡραία ἡ κόρη σου ἄφοῦ ὑπανδρεύθη! . . . . Διάβολε! Ἄ! βλέπεις τοῦτο τὸ μέρος; ἐδῶ ἤρχετο πάντοτε ὁ Ἰσίδωρος. Ὁ ἀναθεματισμένος! πόσον μᾶς ἔκαμε νὰ κοπιάσωμεν! Τώρα εἶναι καλά· δὲν εἴμεθα πλέον ἀναγκασμένοι νὰ ἀγρυπνῶμεν.

Ἐνῷ δὲ ἔλεγον ταῦτα, κρότος πυροβόλου ἠκούσθη ἀριστερᾷ τῶν χωροφυλάκων, μεταξὺ σωροῦ δένδρων.

— Ὦ! ὦ! ἀνέκραξεν ὁ χωροφύλαξ.

— Πυροβόλον! ἐπρόσθεσεν ὁ ἐνωμοτάρχης.

Εἶπον καὶ ἐστάθησαν ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευον ὅτι ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ θὰ ἐτόλμα τις νὰ θηρεύσῃ λαθραίως. Ἰδόντες δὲ τὸν καπνὸν ἐπείσθησαν ὅτι δὲν παρήκουσαν.

— Χωροφύλαξ! ἀνέκραξεν ὁ ἐνωμοτάρχης· Τρέξε κατ' εὐθείαν· ἐγὼ δὲ ὑπάγω ἀπ' ἐδῶ, καὶ θὰ τὸν συλλάβωμεν.

Ὁ χωροφύλαξ ἔτρεξεν ἀμέσως ἀπὸ ῥυτῆρος, ἀνέσεισε δὲ καὶ ὁ ἐνωμοτάρχης πάσας τὰς ἡνίας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ δάσους ἦτο μικρὸν καὶ χαμηλὸν καὶ διὰ τοὺς πεζοὺς αὐτοὺς, μόλις καὶ μετὰ βίας εἰσήρχετό τις εἰς αὐτό.

Πρῶτος ὁ χωροφύλαξ ἰδὼν τὸν κυνηγὸν, ἔκραξε πρόρθασε, ἐνωμοτάρχα· ἀλλ' οὗτος ἦτο μακρὰν καὶ δὲν ἤκουσεν· ὁ δὲ Ἰσίδωρος, ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἐπορεύθη κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν χωροφύλακα.

— Ἰσίδωρε! ἀνέκραξεν οὗτος ὅλος ἔντρομος.

— Ναί, ὁ Ἰσίδωρος εἶμαι . . . ὠχρὸς μὲν καὶ ἰτχνὸς, ἐπειδὴ δὲν πάσχει τις ἀτιμωρητὶ ὅσα ἔπαθα . . . . ἀλλ' ἔχω καὶ καλοὺς πόδας, καὶ καλὰ μάτια, καὶ σήμερον πρώτην φορὰν ἀφοῦ ἀνεχώρησα ἀπ' ἐδῶ εἶμαι εὐτυχέστατος. Σὲ ἀπήντησα λοιπὸν, ἄνανδρε δολοφόνε τῶν γυναικῶν! πρὸ πολλοῦ σὲ ζητῶ . . . ἀλλὰ τέλος πάντων σ' ἐπέτυχα, καὶ δὲν λυποῦμαι διὰ τοὺς κόπους μου. Θὰ σὲ φονεύσω, φίλτατε.

Ὁ χωροφύλαξ ἐστήριωσε τὴν καραβίναν του, ἀλλ' ἀπολιθωθεὶς ἀπὸ τὴν ἀταραξίαν τοῦ Ἰσιδώρου, ὅστις οὐδ' ἐκινήθη, τὴν ἐχαμήλωσεν ἀκουσίως.

— Ἄμπρὸς λοιπὸν, δολοφόνε! ἰδοὺ τὸ στῆθός μου. Τρέμεις, ἔ; τὰς γυναῖκας μόνον δὲν φοβεῖσαι, ἄνανδρε· ἔμπροσθέν μου ὅμως ἐπάγωσες. Ἔλα λοιπὸν, κτύπα . . . ἦλθα νὰ σὲ φονεύσω καὶ θὰ σὲ φονεύσω . . . ἀλλὰ ὑπερασπίσου, διότι δὲν θέλω νὰ σὲ δολοφονήσω.

Καὶ ἐπυροβόλησεν ὁ χωροφύλαξ. Ὁ δὲ Ἰσίδωρος, χωρὶς νὰ μετατοπισθῇ, ἐπυροβόλησεν ἐπίσης, ἐνῷ ὁ χωροφύλαξ ἡτοιμάζετο νὰ ἀνατύρῃ τὰς πιστόλας του· καὶ ἡ σφαῖρα διαπεράσασα τὸ κρανίον του τὸν κατεκύλησεν ἄπνουν. Πυροβολήσας δὲ καὶ δεύτερον ἐφόνευσε τὸν ἵππον.

Ἀκούσας τὰ τρία ταῦτα πυροβολήματα ὁ ἐνωμοτάρχης ἔδραμεν ἔκδρομος, κρατῶν τὴν καραβίναν καὶ γυμνὸν ἔχων τὸ ξίφος. Καὶ ἐπειδὴ ἦλθε διὰ τῶν θάμνων κατασχιζόμενος διὰ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ὁδὸν, ἐντὸς δύο λεπτῶν ἔφθασεν εἰς τὴν σκηνὴν ὅπου ἐτελέσθη τὸ δρᾶμα. Ὁ ἵππος τοῦ ἐνωμοτάρχου ἐσφάδασεν ὀσφρανθεὶς τὸ αἷμα, οὗτος δὲ ἀφῆκε κραυγὴν φρίκης. Τρομερὰ ἦταν τὰ δύο πτώματα· ὁ ἵππος σπαράζων εἰσέτι, κατεπάτησε τὸ καθηγιασμένον ἤδη πρόσωπον τοῦ χωροφύλακος.

Ἀνορθωμένον ἔχων τὸν λύκον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς φλογεροὺς, ὁ ἐνωμοτάρχης ἀνεζήτει διὰ τοῦ βλέμματος τὸν φονέα. Ἀλλ' ἀπροσδοκήτως ἠσθάνθη ἑαυτὸν κατακυλιόμενον πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ὑπερασπισθῇ. Καὶ συγχρόνως, περάσας ὁ Ἰσίδωρος ὑπὸ τὸν ἵππον, ἐπάτησε τὸ στῆθος τοῦ πεσόντος διὰ τοῦ γόνατός του.

— Ταλαίπωρε! ἀνεφώνησεν ὁ ἐνωμοτάρχης· σὺ λοιπὸν ἦσο;

— Ἐγώ! Μήπως ἐνόμισες ὅτι ἐλησμόνησα τὸ ῥάπισμά σου, καὶ ὅτι ἐδολοφόνησα τὴν μητέρα μου;

— Τολμᾷς νὰ εἰπῇς ὅτι τὴν ἐδολοφόνησα!

Ἐν τοσούτῳ ὁ Ἰσίδωρος ἀπέσπα τὰ κορδόνια τοῦ ἐνωμοτάρχου, καὶ ἔδεε σφιγκτὰ τὰς χεῖράς του.

— Κακοῦργε! ἀνέκραξεν ὁ ἐνωμοτάρχης· φόνευσέ με ὅπως ἐφόνευσες καὶ τὸν ταλαίπωρον σύντροφόν μου· μὴ μὲ τυραννῇς.

— Τώρα, πρόσμενε.

— Ἄ! ἐφόνευσες τὴν μητέρα μου . . . μ' ἐῤῥάπισες, ἔ;

Καὶ ταῦτα λέγων ἀπέσπασε τὸ ἐγχειρίδιόν του.

— Ἄνανδρε μακελάρη! ἐκραύγασεν ὁ ἐνωμοτάρχης, ἀγανακτήτας διὰ τὸν ἀγενῆ θάνατον· λάβε τὴν καραβίναν μου, καὶ φόνευσί με. Τοὐλάχιστον ν' ἀποθάνω θάνατον στρατιώτου.

Ἀλλ' ὁ Ἰσίδωρος χωρὶς ν' ἀποκριθῇ, ἔκοψε τὴν ζώνην καὶ τὸν ἀορτῆρα, κατεκερμάτισε τὴν στολὴν, ἀπέσπασε τὰ σειρίτια καὶ τὰς ἐπωμίδας, καὶ μετὰ τὸ τέλος τούτων ὅλων, ἀνεστήλωσε τὴν χεῖρα κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ ἐνωμοτάρχου.

— Εἶναι πεντηκονταπέντε χρόνων, εἶπεν ὁ ταλαίπωρος, μὴ δυνάμενος πῶς νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν.

— Ἡ μάνα μου ἦτον ἑξήντα, ἀπεκρίθη ὁ Ἰσίδωρος.

Καὶ ἡ χεὶρ του, ὡς ἄλλοτε ἡ χεὶρ τοῦ ἐνωμοτάρχου, κατέπεσε σφοδρῶς ἐπὶ τὴν παρειάν του.

Οὗτος δὲ ἐμυκᾶτο· οἱ ὀφθαλμοί του ἐφαίνοντο ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς τροχιᾶς αὐτῶν, καὶ ἀῤῥὼς ἐλεύκανε τὰ χείλη του.

— Καθεὶς μὲ τὴν ἀράδαν του, εἶπεν ἀναπαυσιωθεὶς ὁ Ἰσίδωρος.

Καὶ λαβὼν τὴν καραβίναν τοῦ Ῥουσὲλ τὴν ἐκένωσε πυροβολήσας εἰς τὸν ἀέρα, ἐσύντριψε μετὰ τοῦτο κατὰ τῶν πετρῶν τὸ κοντάκιον αὐτῆς, ἔῤῥαυσεν ὡσαύτως τὸ ξίφος, καὶ κατέστρεψε τὴν λήκην του.

— Εἶσαι στρατιώτης, ἐνωμοτάρχα Ῥουσὲλ, εἶπεν ἐπὶ τέλους. Εἶπέ με λοιπὸν, ἕνας στρατιώτης, ἀφοῦ πάθῃ τόσας ὕβρεις, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἕνα παλαιόπουλον ὡς μὲ ὠνόμαζες, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ πλέον τιμήν; Ἂν ἐφόνευσα τὸν σύντροφόν σου καὶ ἀφῆκα σὲ, τὸ ἔπραξα διότι εἶσαι ὁ πατὴρ τῆς Σοφίας, τὴν ὁποίαν ἠγάπησα καὶ ἡ ὁποία μὲ ἠγάπησε, καὶ ἂς ὑπανδρεύθη. Πλὴν τούτου δὲν ἐτρόμαξες σὺ ἀλλὰ ὁ χωροφύλαξ τὴν μάναν μου.

Καὶ ἀποβαλὼν ὅλην τὴν σκευὴν τοῦ ἵππου, ἀφῆκεν αὐτὸν γυμνὸν, καὶ ἀναβὰς διευθύνθη πρὸς τὴν καλύβην.

Φῶς ἐκεῖ, ἔθεσε πῦρ εἰς διάφορα τῆς καλύβης μέρη, καὶ ἐντὸς ὀλίγου, αἱ φλόγες κατηνάλωσαν αὐτήν.

— Ἰδοὺ, εἶπεν, ἀναβὰς εἰς τὸν ἵππον, ἐτελέσθη καὶ ἡ τελευταία μου ἀπόρασις. Δὲν ἀφῆκαν εἰς τὴν μητέρα μου οὔτε πιθαμὴν γῆς· ἐγὼ δὲ τὴν δίδω πυράν . . . σχεδὸν μνημεῖον.

Τὸ ἑσπέρας τῆς τρομερᾶς ἐκείνης ἡμέρας, μετεφέρθησαν εἰς τὸ κατάστημα τῆς χωροφυλακῆς ὅ τε ἐνωμοτάρχης καὶ τὸ πτῶμα τοῦ χωροφύλακος· τὴν δὲ ἐπιοῦσαν, εὑρέθη ὁ ἵππος τοῦ Ῥουσὲλ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Σηκουάνα· διὸ καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ὅτι ἐπνίγη ὁ Ἰσίδωρος. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι ζῇ. Βέβαιον εἶναι ὅμως ὅτι δὲν ἐφάνη πλέον, καὶ ὅτι ὅλαι αἱ ἀστυνομικαὶ ἔρευναι, εἰ καὶ ἐπίμονοι, ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι, διότι δὲν εὑρέθη οὔτε αὐτὸς οὔτε τὸ πτῶμά του.

Καὶ πρὸς μὲν τὸν φονευθέντα χωροφύλακα ἀπεδόθησαν κατὰ τὴν κηδείαν του τιμαὶ ἰδιαίτεραι, εἰς ἀμοιβὴν τῆς πιστῆς του ὑπηρεσίας· ὁ δὲ ἐνωμοτάρχης ἔλαβε καὶ παράσημον καὶ βαθμὸν ἀνώτερον· ἀλλὰ κατὰ τὴν βραχεῖαν μὲν τρομερὰν ὅμως ἐκείνην πάλην ἐγήρασε δέκα ἔτη περιπλέον. Δὲν ἐπίστευε δὲ ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἀπέθανεν· εἰ δὲ καὶ γεναῖος, ὠχρία ἐσάκις ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην τὸ γεγονὸς τοῦ δάσους.

—ooo—